

**ZAGROŻENIA I ZALECANE
DZIAŁANIA PROFILAKTYCZNE
W ZAKRESIE
BEZPIECZEŃSTWA
FIZYCZNEGO I CYFROWEGO
UCZNIÓW I PRACOWNIKÓW**

V LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

IM. KLAUDYNY POTOCKIEJ

W POZNANIU

Spis treści

<u>Słownik pojęć</u>	3
----------------------------	---

Rozdział I

<u>Bezpieczeństwo fizyczne w szkole</u>	15
---	----

1. <u>Zagrożenia zewnętrzne i procedury reagowania w razie wystąpienia zagrożenia</u>	15
1.1. Pożar w szkole. Ewakuacja w trakcie lekcji i przerwy – zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole i placówce oświatowej	15
1.2. Wtargnięcie napastnika (terrorysty) do szkoły – postępowanie nauczyciela, współpraca z policją	19
1.3. Podłożenie ładunku wybuchowego – postępowanie w wyniku zamachu bombowego	21
1.4. Podłożenie podejrzanego pakunku – postępowanie w sytuacji kryzysowej oraz uruchomienie procedury działań	22
1.5. Skażenie chemiczne lub biologiczne szkoły – procedury postępowania w przypadku uwolnienia się niebezpiecznych dla ludzi i środowiska substancji chemicznych oraz zastosowania broni biologicznej	25
1.6. Epidemia; kataklizm – procedury postępowania przypadku wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych	29
2. <u>Zagrożenia wewnętrzne i procedury reagowania w przypadku wystąpienia zagrożenia</u>	29
2.1. Agresywne zachowania w szkole lub zjawisko tzw. fali – procedury postępowania w przypadku wystąpienia na terenie szkoły zachowań agresywnych, tj. agresji fizycznej i słownej ucznia lub nauczyciela	29
2.2. Substancje psychoaktywne – procedura postępowania w przypadku znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych	33
2.3. Kradzież; wymuszanie – procedura postępowania w przypadku wystąpienia w szkole kradzieży bądź wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych	36
2.4. Pedofilia i uwodzenie – procedura postępowania w przypadku wystąpienia zjawiska pedofilii w szkole	37
2.5. Pornografia – procedury postępowania w przypadku rozpowszechniania przez ucznia pornografii w szkole	38
2.6. Nieprawidłowe zachowania psychoseksualne w szkole – procedury postępowania w przypadku wystąpienia prostytucji	39
2.7. Procedura postępowania w sytuacji wystąpienia niepokojących zachowań seksualnych uczniów w szkole	40
2.8. Wypadek ucznia w szkole – procedury postępowania pracowników szkoły gwarantujące poszkodowanemu w wypadku uczniowi należyłą opiekę i niezbędną pomoc	41

2.9. Czyn karalny popełniony przez ucznia – procedury postępowania w przypadku popełnienia przez ucznia czynu karalnego oraz udzielania pomocy uczniowi będącemu sprawcą czynu karalnego	44
2.10. Ofiara czynu karalnego – procedury postępowania w przypadku zidentyfikowania w szkole ucznia będącego ofiarą czynu karalnego oraz udzielania pomocy uczniowi będącemu ofiarą czynu karalnego	45
2.11. Autoagresja ucznia. Procedura reagowania	45
2.12. Żałoba po śmierci ucznia - procedura reagowania.....	46
2.13. Konieczność zawiadomienia o śmierci ucznia - procedura reagowania.....	47

Rozdział II

<u>Bezpieczeństwo cyfrowe</u>	48
2.1.1 Obligatoryjne działania interwencyjne	48
2.1.2. Działania szkoły adresowane do instytucji i organizacji zewnętrznych	48
2.1.2 Dostęp do treści szkodliwych, niepożądanych, nielegalnych – procedura reagowania	50
2.1.3 Zagrożenia prywatności	53
2.1.4 Nadmierne korzystanie z internetu – procedura reagowania	57
2.1.5 Deinformacja, bezkrytyczna wiara w treści zamieszczone w internecie, nieumiejętność odróżnienia treści prawdziwych od nieprawdziwych, w tym szkodliwość reklam – procedury reagowania	
2.1.6 Bezprawne użycie cudzego wizerunku w sieci – procedura reagowania	64

Słownik pojęć

Administrator

Potocznie określany adminem. Informatyk, do którego zadań należy zarządzanie systemem informatycznym i dbanie o jego sprawne i ciągłe działanie. Można wyróżnić administratorów m.in. aplikacji, baz danych, serwerów.

Bezpieczeństwo cyfrowe Patrz:

[cyberbezpieczeństwo](#).

Blog

Rodzaj internetowego dziennika zawierającego odrębne wpisy, często poświęcone konkretnemu tematowi i uporządkowane chronologicznie. Blogi dają zazwyczaj możliwość zamieszczania zdjęć, filmów, archiwizowania i kategoryzowania publikowanych treści, a także ich komentowania przez czytelników. Osoba prowadząca bloga nazywana jest blogerem, zaś ogół blogów – traktowany jako medium komunikacyjne – nosi nazwę blogosfery.

BYOD

Ang. *bring your own device* – przynieś własne urządzenie; przynieś własną technologię, przynieś własny telefon, swój komputer, co oznacza, że w trakcie np. procesu nauczania można korzystać z własnego urządzenia.

Chmura obliczeniowa

Chmura obliczeniowa, przetwarzanie w chmurze – model przetwarzania danych oparty na użytkowaniu usług dostarczonych przez usługodawcę. Chmura to rozległa sieć serwerów zdalnych znajdujących się w różnych miejscach na świecie. Serwery są połączone i działają jako jeden system. Pełnią różne funkcje: przechowują dane i umożliwiają zarządzanie nimi, obsługują aplikacje oraz dostarczają zawartość lub usługi takie jak strumieniowe przesyłanie materiałów wideo, poczta internetowa, oprogramowanie biurowe i sieci społecznościowe. Zamiast korzystać z danych i plików na jednym komputerze lokalnym lub osobistym, można uzyskiwać dostęp do nich z dowolnego urządzenia połączonego z internetem, wówczas informacje są dostępne w dowolnym miejscu i czasie.

Cyberbezpieczeństwo

Cyberbezpieczeństwo – odporność systemów informacyjnych na działania naruszające poufność, integralność, dostępność i autentyczność przetwarzanych danych lub związanych z nimi usług oferowanych przez te systemy¹.

Cyberbezpieczeństwo może być rozumiane różnie, zależnie od tego, do kogo lub do czego się odnosi. Inne znaczenie ma dla pojedynczych użytkowników internetu, inne dla przedsiębiorstw, a jeszcze inne dla państw oraz całych narodów. Niezależnie jednak od punktu odniesienia istotę cyberbezpieczeństwa stanowi zbiór działań i zasobów, które umożliwiają obywatelom, przedsiębiorstwom i państwom osiągnięcie bezpieczeństwa, odporności i niezawodności działania systemów informatycznych.

Cyberprzemoc

Cyberprzemoc – rodzaj przemocy, której akty dokonywane są przy użyciu nowych technologii (mediów elektronicznych) w internecie. Do kategorii takich zjawisk zaliczamy: wyzywanie, straszenie, prześladowanie, oczernianie lub poniżanie. W praktyce polega ona m.in. na przerabianiu i publikowaniu ośmieszających materiałów, zdjęć, filmów, upublicznianiu sekretów ofiar, wulgarnym i złośliwym komentowaniu wpisów i zdjęć. Może także przybierać formę podszywania się pod inną osobę za pomocą przechwyconego profilu lub poczty, jak również celowego ignorowania aktywności ofiary w sieci. Akty cyberprzemocy należy rozpatrywać zarówno w kontekście ofiary (osoby poszkodowanej), jak i sprawcy (osoby lub grupy osób) oraz świadków zdarzenia. Cechą charakterystyczną cyberprzemocy jest wyższy stopień anonimowości niż w tradycyjnej formie przemocy. Pozwala ona sprawcom na odczuwanie złudnego wrażenia bezkarności. To z kolei może zachęcać do podejmowania działań przemocowych. Cyberprzemoc charakteryzuje się ciągłością trwania (zwykle nie kończy się na jednorazowym zdarzeniu) oraz szybkością rozpowszechniania się informacji/materiałów skierowanych przeciwko jej ofierze, a także ich dostępnością.

Najczęściej w przypadkach cyberprzemocy dochodzi do naruszeń: art. 190 kk² – groźba karalna, art. 190a kk – uporczywe nękanie (stalking), podszywanie się, art. 191 kk – zmuszenie do określonego działania, art. 191a kk – naruszenie intymności seksualnej, utrwalenie wizerunku nagiej osoby bez jej zgody, art. 212 kk – zniesławienie, art. 216 kk – zniewaga, art. 267 kk – bezprawne uzyskanie informacji, art. 268 kk – utrudnianie zapoznania się z informacją, art. 268a kk – niszczenie danych informatycznych, art. 269 kk – uszkodzenie danych informatycznych, art. 269a kk – zakłócanie systemu komputerowego, art. 287 kk – oszustwo komputerowe, art. 107 kw³ – dokuczenia lub złośliwe wprowadzanie w błąd.

¹ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, Dz.U. 2018, poz. 1560, z późn. zm.

² Kodeks karny, Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553, z późn. zm.

³ Kodeks wykroczeń, Dz.U. 1971, Nr 12, poz. 114, z późn. zm.

Czat

Czat, również **chat**, z ang. *chat* – pogawędka. Rozmowa prowadzona między dwoma lub wieloma uczestnikami za pośrednictwem internetu, podczas której rozmówcy naprzemiennie przesyłają sobie wiadomości tekstowe. Wraz z rozwojem internetu, postępowaniem technologicznym i pojawieniem się portali Web 2.0 tradycyjny czat wzbogacono o możliwość połączenia audio i wideo. Dzięki temu komunikacja online zaczęła być wykorzystywana do prowadzenia wideokonferencji.

Dane osobowe

Dane osobowe – wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej („osobie, której dane dotyczą”); możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny, dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej⁴.

Dzień Bezpiecznego Internetu (ang. *Safer Internet Day*)

„Dzień Bezpiecznego Internetu” – projekt, który ma na celu inicjowanie i propagowanie działań na rzecz bezpiecznego dostępu dzieci i młodzieży do zasobów internetowych, zaznajomienie rodziców, nauczycieli i wychowawców z problematyką bezpieczeństwa online oraz promocję pozytywnego wykorzystywania internetu. Kluczowe działania projektu to organizacja konferencji z okazji DBI oraz koordynacja lokalnych inicjatyw szkolnych na rzecz propagowania bezpieczeństwa w internecie. Organizatorem wydarzenia w Polsce od 2005 roku jest Polskie Centrum Programu Safer Internet (PCPSI), które tworzą Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy oraz Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę⁵.

DoS lub DDoS

Ataki typu DoS (ang. *denial of service* – odmowa usługi) lub DDoS (ang. *distributed denial of service* – rozproszona odmowa usługi) – działania, których celem jest blokowanie konkretnego serwisu internetowego, czyli dostępu do strony www. Ataki typu DoS są przeprowadzane z jednego komputera, zaś typu DDoS – z wielu komputerów na raz.

Dyżurnet.pl

Dyżurnet.pl⁶ – zespół ekspertów Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego, działający jako punkt kontaktowy (*hotline*) do zgłaszania nielegalnych i szkodliwych treści w internecie. Aktywność zespołu Dyżurnet.pl

⁴ Art. 4. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych – RODO).

⁵ <https://www.saferinternet.pl/dbi/o-dbi.html> [dostęp: 20.08.2020 r.].

⁶ <https://dyzurnet.pl/> [dostęp: 20.08.2020 r.].

skupia się przede wszystkim na działaniach na rzecz usunięcia z sieci materiałów służących seksualnemu wykorzystywaniu dzieci. Zespół Dyżurnet.pl analizuje treści wskazane przez użytkowników, wykonuje dokumentację techniczną, przesyła informacje do policji, prokuratury, administratorów serwisów internetowych oraz zagranicznych punktów kontaktowych zrzeszonych w sieci INHOPE, skupiającej działania wszystkich tego rodzaju punktów w UE i krajach stowarzyszonych. Zespół Dyżurnet.pl nie dokonuje interpretacji prawnej, nie wyszukuje nielegalnych treści w sieci i nie zachęca użytkowników internetu do ich wyszukiwania. Dyżurnet.pl prowadzi również działania informacyjne i edukacyjne, których celem jest bezpieczeństwo dzieci w internecie, kierowane do różnych grup użytkowników.

Edukacja medialna

Kształtowanie umiejętności świadomego, krytycznego, odpowiedzialnego i selektywnego korzystania ze środków masowego przekazu, tworzenia i nadawania przekazów medialnych. Inne stosowane określenia to *media literacy*, kompetencje medialne, umiejętności elektroniczne.

E-dziennik

Dziennik elektroniczny to program komputerowy lub serwis internetowy służący do rejestracji przebiegu nauczania. W wielu szkołach jest często stosowany jako dodatkowy element kontaktu z rodzicami. Zakres informacji przechowywanych w dziennikach elektronicznych jest przeważnie większy niż w tradycyjnych szkolnych dziennikach.

E-learning

E-learning lub e-nauczanie – nauczanie lub kształcenie przy użyciu technologii informatycznych. Oznacza wspomaganie procesu dydaktycznego za pomocą komputerów osobistych, smartfonów, tabletów i internetu. Dzięki takiej formie edukacji możliwe jest ukończenie kursu, szkolenia, czy edukacji formalnej bez konieczności fizycznej obecności w sali wykładowej.

Firewall

Zapora sieciowa (ang. *firewall* – ściana ogniowa) – jeden ze sposobów zabezpieczania sieci i systemów przed intruzami. Termin ten może odnosić się zarówno do sprzętu komputerowego wraz ze specjalnym oprogramowaniem, jak i do samego oprogramowania blokującego niepowołany dostęp do komputera, który zabezpiecza. Pełni rolę połączenia ochrony sprzętowej i programowej sieci wewnętrznej LAN przed dostępem z zewnątrz, tzn. sieci publicznych, internetu, chroni też przed nieuprawnionym wpływem danych z sieci lokalnej na zewnątrz.

Forum dyskusyjne

Forma grupy dyskusyjnej działającej w internecie, która służy do wymiany informacji i poglądów między osobami o podobnych zainteresowaniach. Fora dyskusyjne prowadzone

są przez większość portali i wortalu. Są one także powszechnie używane na stronach instytucji, uczelni, czasopism itp.

Incydent zagrożenia bezpieczeństwa cyfrowego

Zdarzenie, które może mieć niekorzystny wpływ na cyberbezpieczeństwo organizacji.

Internet

Ogólnosiwiatowa sieć komputerowa, która łączy lokalne sieci, korzystające z pakietowego protokołu komunikacyjnego TCP/IP, mająca jednolite zasady adresowania i nazywania węzłów (komputerów włączonych do sieci) oraz protokoły udostępniania informacji.

Laptop

Inaczej notebook, przenośny komputer osobisty. Inne zminiaturyzowane komputery (mniejsze od laptopów) to netbooki, palmtopy lub smartfony (z ang. *lap* – kolana, *top* – na wierzchu).

Login

Identyfikator użytkownika wymagany, aby uzyskać dostęp (zalogować się) do danego systemu informatycznego.

Media społecznościowe

Media społecznościowe (ang. *social media*) – forma przekazu informacji następująca za pośrednictwem stron bądź aplikacji działających w sieci internetowej, w ramach społeczności tworzonych poprzez użytkowników tych serwisów. Przykładem jest Facebook.

Multimedia

Media, które stanowią połączenie kilku różnych form przekazu informacji (np. dźwięk, wideo, animacja, tekst) w celu dostarczania odbiorcom informacji lub rozrywki. Termin „multimedia” ma również zastosowanie w mediach elektronicznych służących do rejestrowania oraz odtwarzania treści multimedialnych.

Nadużywanie internetu

Inaczej „sieciologizm”, „infoholizm”, czy „uzależnienie od internetu”. Nadużywanie sieci związane jest z ilością czasu spędzanego w internecie oraz intensywnością korzystania z niego, przy równoczesnym zaniedbywaniu innych aktywności. W wielu przypadkach stan taki ma znaczący wpływ na pogorszenie funkcjonowania człowieka w różnych sferach: fizycznej, psychicznej, społecznej, ekonomicznej, interpersonalnej.

Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy (NASK-PIB)

NASK to akronim od nazwy Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa. Państwowy Instytut Badawczy prowadzący działalność naukową i badawczo-wdrożeniową w dziedzinie sieci teleinformatycznych. W strukturach Instytutu działa CSIRT NASK – jeden

z trzech krajowych Zespołów Reagowania na Incydenty Bezpieczeństwa Komputerowego wchodzący w skład krajowego systemu cyber-bezpieczeństwa⁶. NASK-PIB jest również operatorem Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (OSE)⁷. W działalności NASK-PIB szczególną rolę pełni edukacja społeczna oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego. Od lat realizowane są projekty promujące bezpieczne korzystanie z nowych technologii i internetu wśród dzieci i młodzieży. Od 2005 roku NASK-PIB jest koordynatorem Polskiego Centrum Programu „Safer Internet”, dedykowanego bezpieczeństwu dzieci w sieci. W NASK-PIB funkcjonuje również Zespół Dyżurnet.pl – punkt kontaktowy do zgłaszania nielegalnych treści internetowych, szczególnie związanych z seksualnym wykorzystywaniem dzieci.

Netykieta

Zbiór zasad określających właściwe zachowania w internecie, np. unikanie pisania wielkimi literami, będącego synonimem krzyku.

Niebezpieczne kontakty/uwodzenie w internecie

Uwodzenie dzieci w internecie (ang. *child grooming*) to rodzaj relacji tworzonej za pośrednictwem internetu między osobą dorosłą a osobą małoletnią (poniżej 15. r.ż. w rozumieniu przepisów *Kodeksu karnego*), w celu jej uwiedzenia i wykorzystania. Działania podejmowane przez sprawcę nastawione są na nawiązanie więzi emocjonalnej z dzieckiem w celu zdobycia jego zaufania. Ma to w konsekwencji przekonać dziecko do podejmowania różnych czynności i ułatwić jego późniejsze wykorzystanie seksualne. Wykorzystanie seksualne nie wiąże się wyłącznie z fizycznym aktem w świecie realnym, ale również innymi formami, takimi jak: prezentowanie dziecku materiałów pornograficznych, prowadzenie rozmów o charakterze erotycznym, składanie propozycji seksualnych, nakłanianie do wykonywania i wysyłania intymnych zdjęć/filmów, czy prezentowanie zachowań seksualnych podczas czatów i wideo transmisji. *Grooming* jest często procesem rozłożonym w czasie i przebiegającym wieloetapowo. Rozpoczyna się od zaprzyjaźnienia się z dzieckiem. Następnie jest ono „oswajane” ze szkodliwymi treściami, m.in. poprzez poruszanie tematów związanych z seksem. Kolejny etap polega na zachęcaniu dziecka do podejmowania czynności intymnych przy jednoczesnym naleganiu, by utrzymywało tajemnicę dotyczącą relacji. Podczas procesu uwodzenia sprawca stosuje różne techniki manipulacji, używa również szantażu czy groźby. Ryzyko podejmowania niebezpiecznych kontaktów online przez dzieci i młodzież jest często związane z niskimi kompetencjami w zakresie właściwej oceny sytuacji, rozumienia i przewidywania skutków podejmowanych działań. Jednocześnie należy pamiętać, iż większość dzieci charakteryzuje otwartość, zaufanie do świata i chęć nawiązywania znajomości. Uwodzenie dzieci w internecie jest przestępstwem uregulowanym w art.

200a *Kodeksu karnego*.

⁶ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, Dz.U. 2018, poz. 1560.

⁷ Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej, Dz.U. 2017, poz. 2184.

Online

Słowo *online* (z ang. na linii) określa status osoby, serwera lub innego podmiotu związanego z dostępem do internetu, informuje o dostępności/aktywności.

Przeciwieństwem trybu online jest tryb offline – poza linią, czyli poza zasięgiem.

Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE)

Program publicznej sieci telekomunikacyjnej dającej szkołom dostęp do szybkiego, bezpłatnego i bezpiecznego internetu. Program został zaprojektowany przez Ministerstwo Cyfryzacji we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej na mocy *Ustawy o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej*⁸. Operatorem OSE jest Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy, nadzorowany przez Ministerstwo Cyfryzacji.

Phishing

Jeden z najpopularniejszych typów ataku, oparty na wiadomości e-mail lub SMS. Wykorzystuje inżynierię społeczną, czyli technikę polegającą na tym, że przestępcy internetowi próbują oszukać użytkownika sieci i spowodować, aby podjął działanie zgodnie z ich zamierzeniami. Cyberprzestępcy, podszywając się m.in. pod firmy kurierskie, urzędy administracji, operatorów telekomunikacyjnych, czy nawet znajomych użytkowników, starają się wyłudzić ich dane do logowania, np. do kont bankowych lub używanych przez nich kont społecznościowych czy systemów biznesowych.

Nazwa *phishing* budzi dźwiękowe skojarzenia z *fishingiem* – czyli łowieniem ryb. Przestępcy, podobnie jak wędkarze, stosują odpowiednio przygotowaną „przynętę”. Do tego wykorzystują najczęściej sfałszowane e-maile i SMS-y. Coraz częściej oszuści działają także za pośrednictwem komunikatorów i portali społecznościowych (np. poprzez „metodę na BLIK-a”). Nieuważny użytkownik, klikając w podejrzane linki, wchodzi na zarażone, sfałszowane strony (często do złudzenia przypominające znajome strony – np. bankowe) i podążając za instrukcją (np. zmiany hasła do bankowości elektronicznej), podaje swoje wrażliwe dane intruzom.

Pornografia dziecięca – materiały przedstawiające seksualne wykorzystanie dzieci

Określenie materiałów (tekstu, filmu, zdjęć, zapisów audio), które powstały podczas seksualnego wykorzystania dziecka. Termin „materiały przedstawiające seksualne wykorzystanie dzieci” jest bardziej poprawny niż termin „pornografia dziecięca”, ponieważ odzwierciedla charakter przestępstwa dokonanego na dziecku. Art. 202 *Kodeksu karnego* zabrania produkcji, utrwalania, przechowywania, posiadania, uzyskiwania dostępu oraz prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego, jak również: produkcji, rozpowszechniania, prezentowania, przechowywania, posiadania treści pornograficznych

⁸ *Ustawa o Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej z dnia 27 października 2017 r.*, Dz.U. 2017, poz. 2184; 2019, poz. 1815; 2020, poz. 695.

przedstawiających wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej.

Poczta elektroniczna

Usługa internetowa służąca do przesyłania wiadomości tekstowych, tzw. e-maili, czyli listów elektronicznych.

Polskie Centrum Programu „Safer Internet” (PCPSI)

Powołane zostało w 2005 r. w ramach programu Komisji Europejskiej „Safer Internet”, a obecnie funkcjonuje w ramach programu „Connecting Europe Facility”. Tworzą je Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę oraz Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy. Centrum podejmuje szereg kompleksowych działań na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, korzystających z internetu i nowych technologii. W ramach programu „Safer Internet” (saferinternet.pl) realizowane są 3 projekty: pomoc telefoniczna i online – telefon zaufania dla dzieci i młodzieży: 116 111 – <https://116111.pl/> oraz telefon dla rodziców i nauczycieli w sprawach bezpieczeństwa dzieci: 800 100 100 – <https://800100100.pl/>, a także Dyżurnet.pl – punkt kontaktowy, tzw. *hotline*, do którego można anonimowo zgłaszać przypadki występowania w internecie treści zabronionych prawem, takich jak: materiały przedstawiające seksualne wykorzystanie dzieci, pedofilia, treści o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym.

Prawa autorskie

Ogół praw przysługujących autorowi utworu, pomysłu, dzieła, upoważniających go do decydowania o użytkowaniu swojej własności intelektualnej i czerpaniu z niej korzyści finansowych.

Prywatność

Prawo przysługujące każdemu człowiekowi. W kontekście internetu jest to umiejętność dbania o ochronę swoich danych, właściwego kontrolowania informacji na własny temat umieszczanych samodzielnie oraz publikowanych przez innych w sieci.

Router

Sieciowe urządzenie trasujące (przełącznik), odpowiedzialne za przesyłanie pakietów informacji między dwoma odległymi od siebie komputerami. Router (lub routery – gdyż im większe odległości między komunikującymi się komputerami, tym więcej tego typu urządzeń pośredniczy w przekazywaniu informacji) łączy daną sieć komputerową WAN/ LAN z inną, tworząc pomost dla przesyłanych informacji. Z uwagi na to, że w dużych sieciach droga z jednego komputera do drugiego (i z powrotem) może przebiegać przez wiele różnych alternatywnych ścieżek, router ma za zadanie skierować nadchodzący pakiet zawsze tą ścieżką, która w danej chwili rokuje najszybszy i/lub najlepszy transfer do miejsca docelowego lub następnego węzła komunikacyjnego – routera. Tablice routingu, monitorujące na bieżąco wszystkie połączenia, zawierają nieustannie

aktualizowane dane o stanie połączonych sieci, na podstawie których router dokonuje wyboru dalszej drogi dla nadchodzącego pakietu. Routerem może być zarówno komputer z zainstalowanym odpowiednim oprogramowaniem, jak i opracowane specjalnie do tego celu urządzenie elektroniczne.

Seksting

Seksting to przesyłanie za pomocą internetu i urządzeń mobilnych zdjęć, filmów lub wiadomości o charakterze seksualnym. Zjawisko to dotyczy całej grupy internautów – dorosłych, dzieci i młodzieży. Szczególnie w przypadku tej ostatniej grupy możemy mówić o poważnym zagrożeniu i konsekwencjach wiążących się z tym zjawiskiem. Najczęściej nagie zdjęcia przesyłane są pomiędzy osobami znajomymi, które tworzą związek lub są na etapie nawiązywania relacji, często jako dobrowolna aktywność własna, ale i na prośbę obecnego czy przyszłego partnera. W założeniu ma to być korespondencja o prywatnym charakterze. Niestety zdarza się, że materiały przekazywane w prywatnej korespondencji trafiają do publicznego dostępu, stając się niekiedy przyczyną tragedii. Zjawisko sekstingu może w niektórych przypadkach stanowić naruszenie prawa. W polskim prawie istnieje szereg przepisów, które można odnosić do tego zagadnienia. *Kodeks karny* (art. 202) zabrania produkcji, utrwalania, przechowywania, posiadania, uzyskiwania dostępu oraz prezentacji treści pornograficznych z udziałem osoby nieletniej. Jest to przestępstwo ścigane z urzędu. Nielegalne jest ponadto składanie propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej, lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych (art. 200a kk) małoletniemu poniżej lat 15. Zabronione jest również utrwalanie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej w wyniku użycia wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępów oraz rozpowszechnianie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody (art. 191a).

Serwer

System oprogramowania biorący udział w udostępnianiu zasobów. Przykładami udostępnianych zasobów są pliki, bazy danych, łącza internetowe, a także urządzenia peryferyjne, jak drukarki i skanery. Serwerem nazywa się często również komputer świadczący takie usługi, sprowadzające się zazwyczaj do udostępniania pewnych zasobów innym komputerom lub pośredniczący w przekazywaniu danych między komputerami. Serwerem może być zwykły komputer, jednak w celu pełnego wykorzystania możliwości, jakie daje oprogramowanie serwerowe, powinna to być maszyna przeznaczona do tej roli. Maszyny takie są przystosowane do pracy ciągłej, wyposaża się je w duże i szybkie dyski twarde lub SSD, dużą ilość pamięci RAM oraz wydajne wielordzeniowe procesory serwerowe.

Smartfon

Przenośne urządzenie telefoniczne łączące w sobie funkcje telefonu komórkowego i komputera kieszonkowego. Pierwsze smartfony powstały pod koniec lat 90., a obecnie

łączą funkcje telefonu komórkowego, poczty elektronicznej, przeglądarki sieciowej, pagera, GPS, jak również cyfrowego aparatu fotograficznego i kamery wideo.

Strona internetowa

Dokument HTML udostępniony w internecie przez serwer www. Po stronie urządzenia dostępowego użytkownika strona www jest otwierana i wyświetlana za pomocą przeglądarki internetowej.

Szkodliwe oprogramowanie

Każdy system oparty na pracy komputerów oraz wykorzystujący aplikacje może zostać zainfekowany szkodliwym oprogramowaniem (*malware*). Istnieje wiele typów takich zagrożeń: wirusów komputerowych, „koni trojańskich”, oprogramowania szpiegującego. Szkodliwe programy mogą wnikać do urządzenia poprzez połączenia z internetem, być przenoszone na nośnikach pamięci USB, a także przenosić się w czasie synchronizacji urządzeń (np. telefonu z komputerem). Brak aktualizacji oprogramowania zwiększa prawdopodobieństwo infekcji, a brak systemów antywirusowych (*antymalware*) czy zapory *firewall* powoduje całkowitą ekspozycję na zagrożenia bezpieczeństwa.

Tablet

Przenośny komputer większy niż smartfon, którego główną właściwością jest posiadanie dużego ekranu i wykorzystanie technologii Multi-Touch. Tablety nie posiadają fizycznej klawiatury, użytkownik posługuje się klawiaturą wirtualną, dotykając ekranu bezpośrednio.

Tablica multimedialna

Inaczej tablica interaktywna – urządzenie przypominające duży biały monitor lub tablicę. Reaguje na dotyk i umożliwia współdziałanie z podłączonym do niej komputerem oraz projektorem multimedialnym. W zależności od technologii, w której tablica została wykonana, do pisania na niej można używać specjalnego pióra lub dłoni. Osoba korzystająca z tablicy może za jej pomocą obsługiwać dowolny program uruchomiony w komputerze. Interaktywna tablica zazwyczaj dysponuje też własnym specjalistycznym oprogramowaniem, które umożliwia przygotowanie zasobów do wykorzystania podczas lekcji czy prezentacji.

Telefon komórkowy

Telefon działający w oparciu o telefonię komórkową, urządzenie telekomunikacyjne umożliwiające bezprzewodowe połączenia pomiędzy użytkownikami.

Telefon zaufania

Linia telefoniczna służąca udzielaniu wsparcia osobom potrzebującym przez osoby przygotowane do udzielania takiej pomocy – mogą to być psychologowie, terapeuci itp. Telefon zaufania może być przeznaczony np. dla osób z problemem dotyczącym nadużywania środków odurzających, dla ofiar przemocy itp.

Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży

Ogólnopolski, bezpłatny i anonimowy telefon zaufania oraz portal <https://116111.pl/> przeznaczony dla dzieci i młodzieży, czynny całodobowo. Dostępny jest pod zharmonizowanym w Europie numerem 116 111, połączenie nie jest widoczne na rachunkach ani na billingach większości sieci.

Terrorysta

Osoba posługująca się bronią, eliminująca lub próbująca wyeliminować osoby znajdujące się na określonym obszarze, w obiekcie lub budynku.

Treści nielegalne

Treści sprzeczne z obowiązującym w danym kraju prawem. W Polsce zabronione jest publikowanie, rozpowszechnianie, posiadanie, utrwalanie, produkowanie, sprowadzanie, przechowywanie, prezentowanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego (art. 202 kk), publiczne prezentowanie treści pornograficznych z udziałem zwierząt oraz związanych z przemocą (art. 202 kk), treści propagujących ustrój faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa (art. 256 kk), także treści znieważających o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym (art. 257 kk). Nielegalność treści może wynikać z ujawniania każdej informacji, której upublicznienie jest niezgodne z prawem (np. dane osobowe).

Treści pornograficzne

W polskim prawie nie istnieje definicja terminu „treści pornograficzne”. Ocena zależy więc od sądu, który może powołać biegłego (np. seksuologa). Definiując termin „treści pornograficzne” lub „pornografia”, zwraca się uwagę na element subiektywny (czyli na zamiar twórcy) oraz obiektywny (czyli odnoszący się do samej treści oraz skutków jej odbioru). *Kodeks karny* reguluje obrót niektórymi rodzajami materiałów pornograficznych. Jednym z najważniejszych z punktu widzenia ochrony dzieci i młodzieży przed szkodliwymi treściami jest art. 200 § 3 kk, który zabrania prezentowania treści pornograficznych dzieciom do lat 15.

Treści szkodliwe

Treści, które mogą wywołać negatywne emocje u odbiorcy, treści promujące niebezpieczne zachowania i dlatego nieodpowiednie dla szerokiego odbiorcy. Do szkodliwych treści zalicza się m.in: treści obrazujące przemoc, obrażenia fizyczne bądź śmierć (np. zdjęcia/filmy prezentujące ofiary wypadków), okrucieństwo wobec zwierząt, nawołujące do samookaleczeń lub samobójstw, zachowań szkodliwych dla zdrowia czy zażywania niebezpiecznych substancji; treści dyskryminacyjne, prezentujące postawy wrogości a nawet nienawiści; treści pornograficzne. Treściami szkodliwymi mogą być materiały dozwolone przez prawo oraz regulamin danego serwisu internetowego lecz pozbawione odpowiedniej klauzuli. Zaleca się, aby treści, które nie są przeznaczone dla osób poniżej 18. r.ż., opatrzone były ostrzeżeniem oraz wyraźną informacją o ich charakterze.

Wirus

Program komputerowy posiadający zdolność powielania się tak jak prawdziwy wirus, stąd jego nazwa. Wirus do swojego działania wykorzystuje system operacyjny, aplikacje oraz zachowanie użytkownika komputera.

Zagrożenie

Wszelkie okoliczności lub zdarzenia, które mogą mieć negatywny wpływ na operacje, zasoby organizacji lub osoby fizycznej za pośrednictwem systemu informatycznego poprzez nieuprawniony dostęp do danych, zniszczenie, ujawnienie, modyfikację informacji i/lub odmowę usług.

Rozdział I Bezpieczeństwo fizyczne w szkole

Bezpieczeństwo w szkole – uczniów, kadry nauczycielskiej i innych pracowników – stanowi kluczowe zagadnienie polityki oświatowej. Jego zapewnienie należy do najważniejszych obowiązków dyrektorów, nauczycieli i opiekunów. Czynności związane z konkretnymi zadaniami z obszaru bezpieczeństwa powinny mieć określonych realizatorów, aby w czasie wystąpienia sytuacji kryzysowej każdy z nauczycieli i innych pracowników szkoły wiedział, jakie działania pozostają w jego kompetencji (jaką przydzielono mu funkcję).

1. Zagrożenia zewnętrzne i procedury reagowania w razie wystąpienia zagrożenia

Do najczęściej występujących zewnętrznych zagrożeń fizycznych należą: wybuch pożaru, podejrzenie podłożenia ładunku wybuchowego, otrzymanie podejrzanego przesyłki, wtargnięcie terrorysty do szkoły, zagrożenie skażeniem niebezpiecznymi środkami chemicznymi lub biologicznymi, epidemia i kataklizm.

W niemal każdym z powyższych przypadków dochodzi do ogłoszenia **alarmu i ewakuacji** uczniów oraz personelu szkoły. Sposób ich przeprowadzenia powinien być znany wszystkim, a ćwiczenia w przeprowadzaniu ewakuacji powinny odbywać się raz w roku szkolnym.

1.1. Pożar w szkole. Ewakuacja w trakcie lekcji i przerwy – zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole i placówce oświatowej

Alarm lokalny w szkole ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa w razie zagrożenia życia i zdrowia uczniów przebywających na terenie szkoły. Najważniejszym działaniem, jakie należy podjąć w przypadku stwierdzenia zagrożenia, jest jak najszybsze powiadomienie o niebezpieczeństwie wszystkich osób znajdujących się w strefie zagrożenia i natychmiastowe podjęcie działań mających na celu ratowanie zdrowia i życia osób zagrożonych. W tym celu należy wykorzystać **sygnał alarmu lokalnego, którym w szkole są trzy sygnały dzwonka, trwające około 10 sekund każdy, następujące bezpośrednio po sobie.**

Ważne!

Alarm lokalny w szkole jest sygnałem, który powinien być znany wszystkim uczniom i pracownikom szkoły. Tylko w przypadku, gdy nastąpiło bezpośrednie zagrożenie życia, nauczyciel sam podejmuje decyzję o ewakuacji, nie czekając na ogłoszenie alarmu.

Zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole/placówce oświatowej:

1. O ewakuacji decyduje dyrektor, który po otrzymaniu meldunku od nauczyciela lub innej osoby zgłaszającej zagrożenie oraz rozpoznaniu sytuacji podejmuje decyzję o zawiadomieniu służb (policja, straż pożarna) i ogłoszeniu alarmu.
2. W sytuacji braku prądu sygnał alarmowy może być ogłaszany za pomocą gwizdka lub dzwonka ręcznego, z jednoczesnym komunikatem słownym podawanym przez osoby ogłaszające alarm. Jest to sygnał do natychmiastowego działania dla wszystkich pracowników szkoły oraz bezwzględnego wykonywania poleceń nauczycieli przez uczniów.
3. Niezbędne jest wezwanie odpowiednich służb drogą telefoniczną. Procedura wezwania powinna być realizowana następująco:

Wybranie numeru odpowiedniej służby:

- policja 997;
- straż pożarna 998;
- pogotowie ratunkowe 999;
- **europejski telefon alarmowy (obowiązujący na terenie całej Unii Europejskiej) 112;**
- pogotowie energetyczne 991;
- pogotowie gazowe 992;
- pogotowie ciepłownicze 993;
- pogotowie wodno-kanalizacyjne 994;
- wojewódzkie centrum zarządzania kryzysowego 987; • infolinia policji (połączenie bezpłatne) 800 120 226.

Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podanie następujących informacji:

- rodzaj stwierdzonego zagrożenia;
- nazwa i adres szkoły;
- imię i nazwisko oraz pełniona funkcję;
- telefon kontaktowy;
- zrealizowane dotąd działania w reakcji na zagrożenie.

Potwierdzenie przyjęcia zgłoszenia i zapisanie danych przyjmującego zgłoszenie.

4. Wszystkie działania od tej chwili mają prowadzić do jak najszybszej ewakuacji wszystkich osób znajdujących się na terenie szkoły. Wszyscy powinni bezwzględnie podporządkować się poleceniom osób funkcyjnych. W przypadku uczniów taką osobą jest nauczyciel, z którym w danym momencie mają zajęcia.

5. Akcją nie może kierować wiele osób, by nie doprowadzić do dezorientacji i wybuchu paniki.
6. Po rozpoznaniu zagrożenia i dokonaniu oceny sytuacji nauczyciel decyduje o możliwej najkrótszej drodze ewakuacji z budynku.
7. Uczniowie na polecenie nauczyciela ustawiają się w szeregu i w sposób zorganizowany kierują się do wskazanego wyjścia ewakuacyjnego.
8. Należy poruszać się po prawej stronie korytarzy i klatek schodowych, wykonując polecenia osób funkcyjnych.
9. Jeżeli alarm zostanie ogłoszony w czasie przerwy, uczniowie powinni skupić się wokół najbliższego stojącego nauczyciela.
10. Nauczyciele i uczniowie, którzy mają lekcje na wyższych kondygnacjach, schodzą po stwierdzeniu, że uczniowie z niższych kondygnacji opuścili już budynek i drogi ewakuacyjne są wolne.
11. Po opuszczeniu budynku uczniowie wraz z nauczycielem udają się na miejsce zbiórki.
12. Jeżeli alarm zostaje ogłoszony w czasie przerwy, uczniowie natychmiast udają się (jeżeli tylko nie zagraża to ich bezpieczeństwu) pod salę, w której mają mieć zajęcia i stamtąd pod opieką nauczyciela przemieszczają się tak, jak to opisano wyżej.
13. Zbiórka na placu alarmowym służy sprawdzeniu obecności uczniów klas i ustaleniu liczby osób nieobecnych. Jest to bardzo istotne dla prowadzenia przez wezwane służby akcji ratunkowej.

Najważniejsze zasady, o których powinien pamiętać każdy uczeń i przestrzegać ich od chwili ogłoszenia w szkole alarmu:

1. Słuchaj i wykonuj dokładnie polecenia nauczyciela.
2. Zachowaj spokój.
3. Po przerwaniu zajęć, **nie tracąc czasu na pakowanie wyjdź z sali i udaj** się wraz z klasą na miejsce zbiórki drogą wskazywaną przez nauczyciela.
4. Pomagaj osobom słabszym.
5. Nie lekceważ zagrożenia nawet wówczas, gdy nie jest ono bezpośrednie.
6. **Podczas ewakuacji nie używaj windy.**
7. **W sali zamykamy okna, nie zamykamy drzwi na klucz. Klucz zostawiamy w zamku w drzwiach, które muszą być zamknięte.**

Bezpieczna ewakuacja osób z niepełnosprawnością

W przypadku osób z niepełnosprawnością bezpieczna ewakuacja powinna uwzględniać rodzaj oraz stopień niepełnosprawności, wiek wychowanków i ewentualne wykorzystanie na potrzeby ewakuacji pomocy ze strony innych osób (pracowników, uczniów). Aby ułatwić ewakuację osób z niepełnosprawnościami, należy:

1. Sporządzić listę uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności.
2. Rozplanować zajęcia klas, w których uczą się osoby z niepełnosprawnością, w taki sposób, by nie musiały one przemieszczać się pomiędzy piętrami budynku.

3. Przystosować drogi ewakuacyjne do poruszania się osób z niepełnosprawnościami;
4. Wyznaczyć opiekunów osób z niepełnosprawnością na czas ewakuacji.
5. W miarę możliwości wcześniej przeszkolić opiekunów osób z niepełnosprawnością w zakresie technik ewakuacji.

Osoby niepełnosprawne ruchowo często są w stanie samodzielnie pokonać drogę tylko do tzw. bezpiecznego miejsca, co może opóźniać czas ewakuacji całej placówki. Jest to szczególnie istotne w pierwszej fazie opuszczania budynku. Warto uwzględnić konieczność przepuszczenia przed osobą niepełnosprawną strumienia ewakuowanych. Bezpieczne, docelowe miejsce ewakuacji nie zawsze znajduje się poza budynkiem szkolnym. W przypadku osób poruszających się na wózkach inwalidzkich miejsce takie powinno mieć odpowiednie wymiary (co najmniej 900 x 1400 mm). Jego położenie w pobliżu pionowej drogi ewakuacyjnej (schodów) wpłynie na podniesienie bezpieczeństwa osoby ewakuowanej.

Samodzielne pokonywanie dróg ewakuacyjnych przez **osoby niewidome i niedowidzące** może wiązać się z ogromnym stresem. Pomóc im mogą wprowadzone w placówce rozwiązania łagodzące stres:

- poziome znaki fluorescencyjne na podłogach i ścianach;
- podświetlone poręcze schodów, progi i przeszkody w kolorach kontrastujących z barwą ścian i otoczenia oraz oświetlenie ewakuacyjne;
- organizowanie tzw. grup pomocy koleżeńskiej oraz przydzielanie opiekunów uczniom niewidomym lub niedowidzącym.

W przypadkach pozostałych niepełnosprawności aspekt przystosowania dróg ewakuacyjnych należy rozpatrywać indywidualnie.

Przykłady technik ewakuacji osób z niepełnosprawnościami:

1. Wykorzystanie krzeselka lub wózka inwalidzkiego – ratownicy umieszczają na nim osobę wymagającą pomocy, a następnie chwytają za nóżki oraz oparcie.
2. Chwyt strażacki – ratownik przekłada swoją rękę między nogami osoby ratowanej, zaciskając ją na nadgarstku zwisającej ręki ratowanego, ratowanego kładzie sobie na barkach.
3. Chwyt kończynowy – jeden ratownik staje za głową ratowanego i chwytą go pod pachy, drugi ratownik jest odwrócony do ratowanego plecami i chwytą go pod kolana.
4. Chwyt „na barana” – ratowany znajduje się na plecach ratownika, który podtrzymuje go obiema rękami za uda.
5. Chwyt kołyskowy – klasyczny sposób przenoszenia małych dzieci.
6. Wykorzystanie koca lub innego podobnego rozmiarami materiału – koc owija się wokół rąk i głowy.
7. Ratowanie w sposób umożliwiający ciągnięcie osoby ratowanej po płaskiej, równej powierzchni (szczególnie przydatne przy ewakuacji osób o dużej masie ciała, nieprzytomnych oraz w przestrzeni zadymionej, gdzie nie ma możliwości przyjęcia postawy wyprostowanej).

1.2. Wtargnięcie napastnika stwarzającego poważne zagrożenie dla zdrowia i życia do szkoły – postępowanie nauczyciela, współpraca z policją

Postępowanie nauczyciela w przypadku wtargnięcia napastnika z niebezpiecznym narzędziem lub bronią, który strzela do osób znajdujących się na korytarzu i w salach lekcyjnych:

Wysłanie sms grupowego jako powiadomienia nauczycieli o wtargnięciu napastnika przez

- 1. Jeżeli nie miałeś szansy na ucieczkę, ukryj się, zamknij drzwi na klucz** (zabarykaduj się) – szybkie zamknięcie drzwi może uniemożliwić napastnikowi wejście do pomieszczenia.
- 2. Wycisz i uspokój uczniów** – wszelkie dźwięki wydostające się z sal lekcyjnych mogą przyciągnąć uwagę i sprowokować próbę wejścia napastnika do pomieszczenia lub ostrzelanie sali lekcyjnej przez drzwi czy ścianę.
- 3. Zaopiekuj się uczniami ze SPE i uczniami, którzy potrzebują pomocy** – zwróć szczególną uwagę na uczniów, którzy specyficznie reagują na stres i mogą mieć problemy z opanowaniem emocji.
- 4. Każ bezwzględnie wyciszyć, wyłączyć telefony** – niespodziewane sygnały telefonów mogą zdradzić obecność osób wewnątrz zamkniętych pomieszczeń i zachęcić napastnika do wejścia.
- 5. Poinformuj policję, wysyłając informację tekstową SMS o zaistniałej sytuacji** – w przypadku wtargnięcia napastnika do szkoły niezbędne jest natychmiastowe przekazanie informacji policji.
- 6. Zasłoń okno, zgaś światło** – należy zaciemnić salę, aby utrudnić obserwowanie osób zabarykadowanych w salach lekcyjnych przez osoby współpracujące z napastnikami, a znajdujące się na zewnątrz budynku.
- 7. Nie przemieszczaj się** – przemieszczanie się powoduje hałas lub powstanie cienia, który może zostać zauważony przez napastników.
- 8. Stań poniżej linii okien, zejdź ze światła drzwi** – przebywanie w świetle drzwi rzuca cień i może zostać zauważone przez napastników.
- 9. Zejdź z linii strzału, połóż się na podłodze** – z reguły napastnicy strzelają na wysokości około 1 do 1,5 m. Strzały z broni palnej bez problemu przebijają drzwi i mogą zranić osoby znajdujące się wewnątrz.
- 10. Jeżeli usłyszysz strzały, nie krzycz** – napastnicy, oddając na ślepo strzały przez zamknięte drzwi, chcą sprowokować krzyki przerażonych osób i upewnić się, czy w salach rzeczywiście nikogo nie ma.
- 11. Nie otwieraj nikomu drzwi** – interweniujące oddziały policji w razie takiej konieczności same otworzą drzwi. Napastnicy mogą zmusić osoby funkcyjne (np. dyrektora) do przekazania komunikatu, który ma spowodować otwarcie drzwi.
- 12. W przypadku wtargnięcia napastnika do pomieszczenia podejmij walkę, która może być ostatnią szansą na uratowanie życia** – celem aktywnego strzelca jest zabicie jak największej liczby ludzi. W takiej sytuacji podjęcie walki może dać jedyną szansę na uratowanie życia.

Postępowanie nauczyciela w przypadku bezpośredniego kontaktu z napastnikami, którzy dążą do przejęcia kontroli nad szkołą:

1. **Wykonuj bezwzględnie polecenia napastnika** – wszelkie próby oporu mogą sprowokować napastnika do impulsywnych zachowań lub zostać uznane za akt agresji i zakończyć się śmiercią zakładników.
2. **Nie udawaj bohatera** – osoby stawiające opór napastnikom giną pierwsze.
3. **Na żądanie terrorystów oddaj im przedmioty osobiste, np. telefon** – wszelkie próby oszukiwania napastników mogą zakończyć się śmiercią osoby oszukującej.
4. **Poinformuj, że nie możesz wykonać jakiegos polecenia** – w takim przypadku ewentualne niewykonanie polecenia napastników nie zostanie potraktowane jako próba oporu.
5. **Nie patrz terrorystom w oczy, unikaj kontaktu wzrokowego** – patrzenie w oczy może zostać uznane za akt prowokacji i agresji.
6. **Nigdy nie odwracaj się plecami do napastnika** – odwracanie plecami może zostać uznane za akt agresji bądź lekceważenia, wywołuje złość lub niepokój napastnika.
7. **Nie zwracaj na siebie uwagi** – niezwracanie na siebie uwagi może zwiększyć szansę na uratowanie życia w przypadku, gdy zamachowcy zdecydują się zabić kogoś dla przykładu.
8. **Nie lekceważ napastnika i nie bądź agresywny** – brak szacunku i agresja mogą zostać ukarane przez zamachowców.
9. **Nie oszukuj terrorysty** – oszustwo może zostać uznane za brak szacunku czy agresji i zostać ukarane.
10. **Uspokój uczniów, zawsze zwracaj się do nich po imieniu** – zwracanie się do uczniów po imieniu pozwala na ich upodmiotowienie, co może spowodować łagodniejsze ich traktowanie przez zamachowców.
11. **Poinformuj napastnika o uczniach ze schorzeniami** – wiedza ta w konsekwencji obniży agresję ze strony zamachowców wobec dzieci, których zachowanie może być nietypowe.
12. **Pytaj zawsze o pozwolenie, np. gdy chcesz się zwrócić do uczniów** – każda aktywność podjęta bez zgody zamachowców może zostać potraktowana jako akt oporu czy agresji i w konsekwencji ukarana.
13. **Zawsze korzystaj z dobrej woli terrorysty, zapytaj o możliwość np. napicia się wody** – nigdy nie wiadomo, kiedy kolejny raz będzie można napić się czy zjeść posiłek.

Postępowanie nauczyciela w przypadku działań antyterrorystycznych podjętych przez policję:

1. **Nie uciekaj z miejsca zdarzenia, nie wykonuj gwałtownych ruchów, bo możesz zostać uznany za terrorystę** – policja w trakcie operacji odbijania zakładników nie jest w stanie odróżnić napastników od ofiar.
2. **Nie próbuj pomagać służbom ratowniczym, dyskutować z nimi** – próba pomocy siłom bezpieczeństwa bez ich wyraźnej zgody czy prośby może zostać potraktowana jako utrudnianie działania służb lub nawet uznana za akt agresji.
3. **Połóż się na podłodze, trzymaj ręce z otwartymi dłońmi, najlepiej na wysokości głowy** – taka pozycja pozwala widzieć ewentualne niebezpieczne narzędzia będące w posiadaniu zamachowców, którzy wtopili się w szeregi zakładników.
4. **Słuchaj poleceń i instrukcji grupy antyterrorystycznej, poddawaj się jej działaniom** – postawa taka ułatwia działania policji, a także identyfikację zamachowców, którzy próbują się wtopić w szeregi napastników.
5. **Odpowiadaj konkretnie na pytania policjantów** – nie zmyślaj, jeśli czegoś nie wiesz lub nie pamiętasz, powiedz to wyraźnie; służby interwencyjne potrzebują faktów, żeby uratować ludzkie życie.

6. **Nie trzymaj oczu w przypadku użycia gazów łzawiących** – tarcie oczu tylko pogarsza skutki użycia gazu łzawiącego.
7. **Pytaj o pozwolenie zaopiekowania się swoimi uczniami** – wszelkie samowolne działania mogą utrudnić akcję ratunkową.
8. **Odpowiadaj na pytania funkcjonariuszy** – policja zbiera kluczowe informacje mające się przyczynić do skutecznej akcji uwolnienia zakładników i identyfikacji zamachowców.
9. **Bądź przygotowany na traktowanie ciebie jako potencjalnego terrorysty dopóki twoja tożsamość nie zostanie potwierdzona** – w pierwszej fazie operacji odbijania zakładników policja nie jest w stanie odróżnić zakładników od napastników, którzy często próbują się wtopić w tłum i uciec z miejsca ataku.
10. **Po wydaniu polecenia wyjścia opuść pomieszczenie jak najszybciej, oddal się we wskazanym kierunku** – w przypadku interwencji sił bezpieczeństwa należy wykonać polecenia dokładnie tak, jak tego chcą siły interwencyjne.
11. **Nie zatrzymuj się w celu zabrania rzeczy osobistych, zawsze istnieje ryzyko wybuchu lub pożaru** – najważniejsze jest uratowanie życia i zdrowia, a dopiero później ratowanie dóbr materialnych.

1.3. Podłożenie ładunku wybuchowego – postępowanie w wyniku zamachu bombowego

Ofiarami zamachu bombowego mogą być wszyscy – zarówno „swoi”, jak i „obcy”, inaczej niż w przypadku porwania lub użycia broni palnej, które dotyczą konkretnych osób. Przez materiał wybuchowy rozumiemy związek chemiczny lub mieszaninę kilku związków chemicznych, która jest zdolna w odpowiednich warunkach do gwałtownej reakcji chemicznej i której towarzyszy wydzielenie ogromnej ilości produktów gazowych w postaci wybuchu (detonacji lub deflagacji). Określenie: ładunek materiału wybuchowego oznacza określoną ilość materiału wybuchowego przygotowanego do wysadzenia.

Czynności pracownika oświaty po otrzymaniu informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego:

1. **Prowadząc rozmowę z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego, zapamiętaj jak największą ilość szczegółów** – uzyskane informacje mogą być istotne dla policji w celu identyfikacji sprawcy zagrożenia.
2. **Zapisz natychmiast wszystkie uzyskane lub zapamiętane informacje** – w przypadku stresującej sytuacji po pewnym czasie możesz mieć problemy z przypomnieniem sobie istotnych informacji.
3. **Poinformuj niezwłocznie o otrzymaniu zgłoszenia osobę odpowiedzialną w szkole za uruchomienie działań** – może ona zarządzić ewakuację szkoły.
4. **Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji** – ewakuacja musi być rozpoczęta niezwłocznie po ogłoszeniu odpowiedniego sygnału. Ma ona na celu ochronę wszystkich osób przebywających w szkole przed skutkami ewentualnej eksplozji ładunku.
5. **Nie używaj telefonu komórkowego** – eksplozja ładunku może zostać zainicjowana falami emitowanymi przez telefon komórkowy.

6. **Wychodząc z sali, sprawdź, jeżeli możesz, czy w klasie pozostały przedmioty, które nie należą do jej wyposażenia** – stwierdzenie obecności nieznanego przedmiotu w klasie może przyspieszyć akcję policji i zminimalizować skutki ewentualnej eksplozji.
7. **Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb** – w trakcie uruchomienia procedury niezbędna jest dyscyplina i niezwłoczne wykonywanie wszystkich poleceń osoby kierującej sytuacją kryzysową.
8. **W miejscu ewakuacji policz wszystkich uczniów i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi** – szybkie sprawdzenie obecności dzieci i młodzieży oraz pracowników ułatwi zakończenie ewakuacji szkoły.
9. **Poinformuj rodziców o miejscu odbioru ich dzieci i drodze dojazdu** – informacja ta pozwoli rodzicom na sprawny odbiór dzieci i nie spowoduje blokowania dróg ewakuacyjnych.

1.4. Podłożenie podejrzanego pakunku – postępowanie w sytuacji kryzysowej oraz

uruchomienie procedury działań

Podejrzany pakunkiem nazywamy przedmiot mogący zawierać ładunek wybuchowy lub nieznaną substancję.

Działania nauczyciela w przypadku podejrzenia, że w szkole znajduje się ładunek wybuchowy:

1. **Odizoluj miejsce zlokalizowania podejrzanego pakunku** – należy założyć, że podejrzany pakunek jest ładunkiem wybuchowym, dopóki taka ewentualność nie zostanie wykluczona.
2. **Nie dotykaj, nie otwieraj i nie przesuwaj podejrzanego pakunku** – ładunek wybuchowy może eksplodować w trakcie próby manipulowania nim.
3. **Okryj podejrzany pakunek w razie stwierdzenia, że wydobywa się z niego inna substancja (tylko jeżeli czas na to pozwala)** – okrycie pakunku w przypadku wycieku nieznannej substancji może ograniczyć jej rozprzestrzenianie się.
4. **Poinformuj o zauważeniu pakunku osobę odpowiedzialną za uruchomienie procedury** – osoba ta może zarządzić ewakuację uczniów i wszystkich pracowników szkoły.
5. **Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocznij ewakuację zgodnie z planem ewakuacji** – ewakuacja musi zostać rozpoczęta niezwłocznie po ogłoszeniu odpowiedniego sygnału. Ewakuacja ma na celu ochronę uczniów i wszystkich pracowników szkoły przed skutkami ewentualnej eksplozji ładunku.
6. **Nie używaj telefonu komórkowego** – fale emitowane przez telefon komórkowy mogą zainicjować eksplozję ładunku.
7. **Bezwzględnie wykonuj polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb** – w trakcie uruchomienia procedury niezbędna jest dyscyplina i niezwłoczne wykonywanie wszystkich poleceń osoby kierującej sytuacją kryzysową.
8. **W miejscu ewakuacji policz wszystkich uczniów i pracowników szkoły i poinformuj osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi** – szybkie sprawdzenie obecności ułatwi zakończenie ewakuacji szkoły.

9. **Jeśli jest to możliwe, poinformuj rodziców o miejscu odbioru ich dzieci i drodze dojazdu do szkoły** – informacja ta pozwoli rodzicom na sprawny odbiór dzieci i nie spowoduje blokowania dróg ewakuacyjnych.

Instrukcja postępowania w przypadku podejrzenia podłożenia na terenie szkoły ładunku wybuchowego lub podejrzanego pakunku

Osoby odpowiedzialne za zarządzanie Dyrektor placówki lub w przypadku jego nieobecności wicedyrektor; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich wcześniej upoważniona.	
Otrzymanie informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego	Zauważenie podejrzanego pakunku
Prowadząc rozmowę z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego, zapamiętać jak największą ilość szczegółów.	Odizolować miejsce zlokalizowania podejrzanego pakunku.
Zapisać natychmiast wszystkie uzyskane lub zapamiętane informacje.	Nie dotykać, nie otwierać i nie przesuwać podejrzanego pakunku.
Poinformować niezwłocznie o otrzymaniu zgłoszenia osobę odpowiedzialną za uruchomienie procedury.	Okryć pakunek w przypadku stwierdzenia wydobywania się z niego innej substancji (tylko jeżeli czas na to pozwala).
Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocząć ewakuację zgodnie z planem ewakuacji.	Poinformować o zauważeniu pakunku osobę odpowiedzialną za uruchomienie czynności.
Nie używać telefonu komórkowego.	Po usłyszeniu sygnału o podłożeniu ładunku wybuchowego rozpocząć ewakuację zgodnie z planem ewakuacji.
Wychodząc z sali, sprawdzić w miarę możliwości, czy w klasie pozostały przedmioty, które nie należą do jej wyposażenia.	Nie używać telefonu komórkowego.
Bezwzględnie wykonywać polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb.	Bezwzględnie wykonywać polecenia osoby kierującej sytuacją kryzysową lub funkcjonariuszy służb.

W miejscu ewakuacji policzyć wszystkich uczniów i poinformować osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi.		W miejscu ewakuacji policzyć wszystkich uczniów i poinformować osobę odpowiedzialną za kierowanie działaniami kryzysowymi.	
Poinformować rodziców o miejscu odbioru ich dzieci i drodze dojazdu.		Poinformować rodziców o miejscu odbioru dzieci i drodze dojazdu.	
Sposób prowadzenia ewakuacji	Ewakuację można przeprowadzić tylko na wyraźną komendę administratora budynku (wyznaczonej osoby odpowiedzialnej za uruchomienie procedury) lub sił interweniujących i zgodnie z ich wskazówkami.		
Telefony alarmowe	Policja 997; europejski telefon alarmowy 112		
Sposób powiadamiania służb	Wybierz jeden z ww. numerów. Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podaj następujące informacje: • nazwa i adres szkoły • rodzaj stwierdzonego zagrożenia • własne imię i nazwisko oraz pełniona funkcja • telefon kontaktowy • zrealizowane działania. Potwierdź przyjęcie zgłoszenia i zapisz dane przyjmującego zgłoszenie.		
Sposób postępowania z uczniami ze SPE	Nauczyciele odpowiedzialni za opiekę nad osobami niepełnosprawnymi dbają o zachowanie uczniów odpowiadające potrzebom danej sytuacji. W przypadku konieczności ewakuacji zapewniają pomoc, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami.		
Zarządzanie w przypadku sytuacji kryzysowej	Czynnościami prowadzonymi w trakcie realizacji procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.		
Obowiązki pracowników	• zapoznanie się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury; • branie udziału w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury; • znajomość sygnału uruchamiającego procedurę; • posiadanie spisu numerów telefonu osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury i koordynację ewakuacji osób niepełnosprawnych; • znajomość własnych zadań w przypadku uruchomienia procedury; • znajomość miejsca ewakuacji; • szkolenie uczniów w zakresie postępowania w przypadku uruchomienia procedury; • stosowanie się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją kryzysową.		

1.5. Skażenie chemiczne lub biologiczne szkoły – procedury postępowania w przypadku uwolnienia się niebezpiecznych dla ludzi i środowiska substancji chemicznych oraz zastosowania broni biologicznej

Przez zagrożenie chemiczne rozumiemy uwolnienie niebezpiecznych dla ludzi i środowiska substancji chemicznych, mieszanin lub roztworów występujących w środowisku naturalnym lub powstałych w wyniku działalności człowieka. Zagrożenie może wynikać także z zastosowania broni biologicznej (broń B, broń bakteriologiczna). W broni B ładunki bojowe wypełnione są mikroorganizmami chorobotwórczymi: bakteriami (wąglik, brucelozę etc.), wirusami (ospa, gorączka krwotoczna, zapalenie mózgu, wirus HIV), toksynami (rycyna, dioksyna, toksyna otulinowa), grzybami lub pierwotniakami.

Sytuacja, w której mogło nastąpić skażenie szkoły (np. szkoła otrzymuje informację o możliwym skażeniu substancją chemiczną/biologiczną)

Osoby odpowiedzialne za zarządzanie Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.	
Otrzymanie przez szkołę informacji o możliwym skażeniu substancją chemiczną/biologiczną –	Zaalarmować wszystkich przebywających na terenie szkoły, osoby przebywające na zewnątrz ewakuować do budynku szkoły, przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru.
mogło nastąpić skażenie placówki	Natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby.
	W budynku szkoły zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, wyłączyć klimatyzację.
	W miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze.
	Przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środka biologicznego lub chemicznego do wnętrza pomieszczeń.
	Powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia papierosów oraz prac wymagających dużego wysiłku.

	Do chwili odwołania alarmu lub zarządzenia ewakuacji nie opuszczać uszczelnionych pomieszczeń, nie przebywać w pobliżu okien i innych otworów wentylacyjnych.
	Oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.
Skażenie szkoły substancją chemiczną/biologiczną – zagrożenie wykryto natychmiast lub szybko po jego pojawieniu się	Nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy.
	Aby zapobiec rozprzestrzenianiu się substancji, przykryć ją np. kocem.
	Pozamykać okna oraz drzwi, nie dopuścić do przeciągów.
	Opuścić pomieszczenie, w którym wykryto obecność podejrzanej substancji i nie wpuszczać do niego innych osób.
	Powiadomić administratora.
Skażenie szkoły substancją chemiczną/biologiczną – zagrożenie wykryto natychmiast lub szybko po jego pojawieniu się	Zaalarmować wszystkie osoby przebywające na terenie szkoły i skierować je w rejon ewakuacji, przemieszczając się pod wiatr oraz poprzecznie do kierunku wiatru.
	Natychmiast po ogłoszeniu ewakuacji powiadomić odpowiednie służby.
	Jeśli miał miejsce kontakt z substancją, należy: umyć dokładnie ręce wodą i mydłem, zdjąć ubranie, które miało kontakt z podejrzaną substancją, i włożyć je do plastikowego worka.
	Po kontakcie z substancją nie wolno: jeść, pić, palić papierosów do czasu uzyskania zgody odpowiednich służb.

	W obiekcie – budynku, do którego nastąpiła ewakuacja, zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne.
	Sporządzić listę osób, które miały kontakt z podejrzaną substancją albo znalazły się w odległości ok. 5 m od niej. Listę przekazać policji.
	W miarę możliwości gromadzić podręczne środki ratownicze.
	Przygotować wilgotne tampony do ochrony dróg oddechowych, na wypadek przeniknięcia środka biologicznego lub chemicznego do wnętrza pomieszczeń.
	Powstrzymać się od picia, spożywania posiłków, palenia papierosów oraz prac wymagających dużego wysiłku.
	Oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.
Skażenie szkoły substancją chemiczną/biologiczną – zagrożenie wykryto późno, np. gdy pojawiły się objawy reakcji na substancję lub/i ogniska zachorowań	Nie dotykać i nie wąchać podejrzanych przedmiotów, nie sprzątać proszku, nie ścierać cieczy.
	Powiadomić kierownictwo szkoły.
	Aby zapobiec rozprzestrzenianiu się substancji, przykryć ją np. kocem.
	Pozamykać okna oraz drzwi i wyłączyć klimatyzację, nie dopuścić do przeciągów.
Skażenie szkoły substancją chemiczną/biologiczną – zagrożenie wykryto późno, np. gdy pojawiły się objawy reakcji na substancję lub/i ogniska zachorowań	Opuścić pomieszczenie, w którym wykryto obecność podejrzaną substancji i nie wpuszczać do niego innych osób.
	Ogłosić alarm i ewakuować do wnętrza szkoły wszystkich uczniów, nauczycieli oraz pracowników znajdujących się bezpośrednio poza budynkiem, a przebywających na terenie szkoły.

	Natychmiast po ogłoszeniu alarmu powiadomić odpowiednie służby.
	Zamknąć i uszczelnić okna, drzwi, otwory wentylacyjne, a budynek szkoły wraz ze wszystkimi obecnymi wewnątrz osobami odizolować od bezpośredniego otoczenia, przygotowując się do ewentualnej kwarantanny. Oczekiwać na pojawienie się odpowiednich służb i postępować zgodnie z otrzymanymi od nich wytycznymi.
Sposób prowadzenia ewakuacji	Ewakuację można przeprowadzić tylko na wyraźną komendę sił interweniujących i zgodnie z ich wskazówkami.
Sposób reakcji na sygnał dźwiękowy	W zależności od sytuacji: ewakuacja; wejście do budynku i pozostanie w nim.
Telefony alarmowe	Policja 997; straż pożarna 998; pogotowie ratunkowe 999; europejski telefon alarmowy 112
Sposób powiadamiania służb	Wybierz jeden z ww. numerów. Po zgłoszeniu się dyżurnego operatora danej służby podaj następujące informacje: • nazwa i adres szkoły • rodzaj stwierdzonego zagrożenia • własne imię i nazwisko oraz pełniona funkcja • telefon kontaktowy • zrealizowane działania. Potwierdź przyjęcie zgłoszenia i zapisz dane przyjmującego zgłoszenie
Sposób postępowania z uczniami ze SPE	Nauczyciele odpowiedzialni za opiekę na osobami niepełnosprawnymi dbają o zachowanie się dzieci zgodnie z potrzebami danej sytuacji. W przypadku konieczności ewakuacji zapewniają pomoc zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami.

Zarządzanie w przypadku sytuacji kryzysowej	Czynnościami realizowanymi w trakcie procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.
Obowiązki pracowników: • zapoznanie się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury; • branie udziału w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury; • znajomość sygnału uruchamiającego procedurę; • posiadanie listy numerów telefonu osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury i koordynację ewakuacji osób niepełnosprawnych; • znajomość własnych zadań w przypadku uruchomienia procedury; • znajomość miejsca ewakuacji. • szkolenie uczniów w zakresie postępowania w przypadku uruchomienia procedury; • stosowanie się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją kryzysową.	

1.6. Epidemia; kataklizm – procedury postępowania przypadku wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych

Stan nadzwyczajny to sytuacja szczególnego zagrożenia, którego nie da się usunąć za pomocą narzędzi już funkcjonujących. Wymaga on sięgnięcia po szczególne środki prawne. Do stanów nadzwyczajnych zaliczamy stan wojenny, stan wyjątkowy oraz stan klęski żywiołowej.

Dyrektor szkoły, jego zastępca lub osoba wyznaczona przez dyrektora szkoły postępuje zgodnie z wytycznymi, które są mu przekazywane przez właściwy organ działający w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej.

2. Zagrożenia wewnętrzne i procedury reagowania w przypadku wystąpienia zagrożenia

2.1. Agresywne zachowania w szkole lub zjawisko tzw. fali – procedury postępowania w przypadku wystąpienia na terenie szkoły zachowań agresywnych, tj. agresji fizycznej i

słownej ucznia lub nauczyciela

Do najważniejszych zagrożeń wewnętrznych w szkole należą: agresywne zachowania ucznia oraz zjawisko tzw. fali, korzystanie przez uczniów z substancji psychoaktywnych, kradzież, wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych, pedofilia i uwodzenie, pornografia, nieprawidłowe zachowania psychoseksualne, czyn karalny dokonany przez ucznia.

Rekomendowane działania w szkole

Każdy sygnał świadczący o zaistnieniu zagrożenia należy traktować z powagą i przeciwdziałać mu na możliwie wczesnym etapie jego powstawania.
Należy dać uczniowi możliwość poinformowania nauczyciela lub pedagoga o zaistniałej sytuacji związanej z czynnością niebezpieczną, budując atmosferę zaufania.
Należy zawsze wyciągać konsekwencje w stosunku do osób dopuszczających się czynów zabronionych.
W ramach działań profilaktycznych podczas lekcji wychowawczych, we współpracy z ekspertami i specjalistami, należy informować uczniów o konsekwencjach związanych z zagrożeniami w szkole, jak i poza nią.
Należy tworzyć przyjazne środowisko pracy i nauki – klimat społeczny – poprzez sprawiedliwe ocenianie, jasne, czytelne normy, przyjazny nadzór nad uczniami, sprawną organizację życia szkolnego.
Należy podejmować działania integrujące zespoły klasowe, poznawanie się uczniów, sprzyjające budowaniu pozytywnych relacji w klasie.
Należy budować dobre relacje nauczyciela z uczniami, np.: jasno określać zasady pracy i wymagania wobec uczniów, szanować ucznia i udzielać mu wsparcia, sprawować kontrolę w klasie i interweniować w razie zachowania naruszającego normy.
Należy diagnozować sytuacje w szkole w kontekście występowania zagrożeń wewnętrznych, przeciwdziałania im i usuwania ich oraz monitorować postępy i efekty wprowadzonych działań.
Niezbędna jest edukacja, kierowana do nauczycieli, osób współpracujących z uczniami i rodziców w zakresie rozwiązywania problemów.
Należy organizować w szkole zajęcia profilaktyczne dla rodziców.

Niektóre z czynów stanowiących fizyczne zagrożenie wewnętrzne w szkole noszą znamiona czynów zabronionych. Należy pamiętać, że na zasadach określonych w *Kodeksie karnym* odpowiada osoba, która popełniła czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Określa to art. 10 § 1 *Kodeksu karnego*. Także niektóre czyny osoby, która ukończyła 15 lat rozpatrywane są jako przestępstwa – określa je szczegółowo art. 10 § 2 *kk*. Nie oznacza to jednak, że odpowiedzialności nie mogą podlegać osoby młodsze. Odpowiedzialność przed sądem rodzinnym i dla nieletnich ponoszą osoby, które w chwili popełnienia czynu ukończyły 13 lat, jednak taki czyn nie stanowi przestępstwa, a jedynie jest klasyfikowany jako czyn karalny zaś, sprawca podlega stosowaniu środków wychowawczych przewidzianych w *Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich*.

Procedury postępowania w przypadku najczęściej występujących fizycznych zagrożeń wewnętrznych

Agresywne zachowania ucznia w szkole lub przypadki tzw. fali

Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole na wypadek wystąpienia na jej terenie zachowań agresywnych, tj. agresji fizycznej i agresji słownej ucznia wobec ucznia lub wobec nauczyciela.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Procedura postępowania jest uruchamiana przez osobę, która zauważyła przedmiotowe zachowanie lub której je zgłoszono. O stopniu zaawansowania procedury i podejmowanych krokach decyduje dyrektor placówki, a w przypadku jego nieobecności wicedyrektor lub pedagog szkolny. Czynnościami podejmowanymi w trakcie realizacji procedury kieruje dyrektor placówki, wicedyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.
Sposób postępowania	1. Agresja fizyczna • Należy bezzwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie i wyeliminowanie tego zjawiska. Obowiązkiem każdego pracownika szkoły, który zaobserwował atak agresji fizycznej lub został o nim poinformowany, jest przerwanie tego zachowania. Pracownik szkoły powinien w sposób stanowczy i zdecydowany przekazać uczestnikom zdarzenia, że nie wyraża zgody na takie zachowanie. Należy mówić dobitnie, głośno, stanowczo, używać krótkich komunikatów. W razie potrzeby należy zadbać o rozdzielenie bijących się uczniów i uniemożliwienie im dalszego kontaktu. • W przypadku zagrożenia życia (gdy osoba poszkodowana jest nieprzytomna) pielęgniarka, pedagog/psycholog lub dyrektor szkoły wzywa natychmiast karetkę pogotowia, nawet bez uzyskania zgody rodziców (opiekunów prawnych). • Opiekę nad uczniem podczas udzielania pomocy medycznej, ale bez możliwości udzielenia zgody na operację, sprawuje osoba wyznaczona przez dyrektora szkoły. • Decyzję o dalszym leczeniu dziecka podejmują rodzice/opiekunowie prawni poszkodowanego. • Pedagog/psycholog szkolny i wychowawcy klas przeprowadzają rozmowy z rodzicami/opiekunami prawnymi obydwu stron oraz ze sprawcą i ofiarą. Z rozmów sporządzają notatkę.

Sposób postępowania	• Pedagog/psycholog szkolny powinien udzielić specjalistycznej pomocy ofierze przemocy oraz wskazać, jak należy radzić sobie w podobnych sytuacjach. • Należy przeprowadzić rozmowę ze świadkami zdarzenia, wyjaśnić im pojęcia: emocje, agresja, przemoc, przypomnieć normy postępowania i sposoby reagowania. • Należy ustalić działania w podobnych przypadkach oraz zweryfikować stosowane w szkole narzędzia i metody pracy wychowawczej, opiekuńczej i profilaktycznej. • W przypadku przeprowadzenia przez agresora kolejnych ataków – z widocznymi skutkami pobicia – szkoła kieruje sprawę na policję, od której postępowania zależą dalsze losy sprawcy przemocy. Wobec agresora stosuje się konsekwencje przewidziane w statucie i/lub regulaminie szkoły. 2. Agresja słowna • Należy bezzwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie i wyeliminowanie tego zjawiska. • Należy powiadomić wychowawcę klasy i/lub dyrektora, pedagoga/psychologa. • Wychowawca (pedagog lub psycholog) przeprowadza z uczniem rozmowę mającą na celu wyjaśnienie okoliczności zdarzenia. Rozmowy z ofiarą i agresorem należy przeprowadzić osobno. • Wychowawca (pedagog/psycholog) przeprowadza rozmowy ze sprawcą i ofiarą w celu ustalenia okoliczności zdarzenia, uzgadnia wraz ze sprawcą formę zadośćuczynienia. • O zaistniałym zdarzeniu należy poinformować rodziców/opiekunów prawnych uczestników zdarzenia. • Pedagog/psycholog szkolny powinien udzielić pomocy specjalistycznej ofierze przemocy, wskazać, jak należy radzić sobie w podobnych sytuacjach. • Należy przeprowadzić rozmowę ze świadkami zdarzenia, wyjaśnić im pojęcia: emocje, agresja, przemoc, przypomnieć normy postępowania i sposoby reagowania. • W poważnych przypadkach, np. uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa ściganego na wniosek poszkodowanego, powiadamiana jest policja. • Wobec ucznia przejawiającego zachowania agresywne stosuje się konsekwencje przewidziane w statucie lub regulaminie szkoły. • Należy zweryfikować stosowane w szkole narzędzia i metody pracy wychowawczej, opiekuńczej i profilaktycznej.
-----------------------------------	---

Obowiązki pracowników	• zapoznanie się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury; • branie udziału w szkoleniach z zakresu stosowania procedury; • posiadanie listy numerów telefonu osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury; • znajomość własnych zadań w przypadku uruchomienia procedury; • szkolenie uczniów w zakresie działań prowadzonych w ramach procedury; • stosowanie się do poleceń osoby zarządzającej sytuacją trudną lub kryzysową.
------------------------------	--

2.2. Substancje psychoaktywne – procedura postępowania w przypadku znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych

Znalezienie w szkole substancji psychoaktywnych	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów przebywających w szkole/placówce w sytuacji zagrożeń wewnętrznych związanych z rozprawdaniem niebezpiecznych środków odurzających oraz odurzeniem alkoholem, narkotykami lub „dopalaczami”.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor szkoły, pedagog/psycholog szkolny.
Podstawy uruchomienia procedury	Wystąpienie zagrożenia: (1) rozpowszechnianiem środków odurzających (narkotyków, dopalaczy) lub alkoholu, (2) zdrowia ucznia po użyciu środka odurzającego lub spożycia alkoholu oraz (3) zdrowia ucznia w wyniku wypadku w szkole lub poza nią.
Sposób postępowania	1. W przypadku znalezienia podejrzonej substancji odurzającej na terenie szkoły, należy: • zachować szczególne środki ostrożności; • zabezpieczyć substancję przed dostępem do niej uczniów oraz jej ewentualnym zniszczeniem; • powiadomić dyrektora szkoły, który zawiadamia policję; • ustalić (jeżeli to możliwe), do kogo należy znaleziona substancja; • przekazać policji zabezpieczoną substancję oraz informację o zaistniałej sytuacji; • opracować i przeprowadzić projekty edukacyjne dotyczące ww. problematyki oraz wdrożyć profilaktykę uzależnień.

Sposób postępowania	2. W przypadku podejrzenia ucznia o posiadanie środków odurzających należy: • odizolować podejrzanego od pozostałych uczniów w klasie; • powiadomić pedagoga/psychologa szkolnego; • powiadomić dyrektora szkoły, który zawiadomi policję; • zażądać od ucznia, w obecności innej osoby/pedagoga, przekazania posiadanej substancji i/lub pokazania zawartości plecaka oraz kieszeni; • powiadomić rodziców/prawnych opiekunów ucznia; • poinformować rodziców o procedurach obowiązujących w szkole/placówce; • przeprowadzić z uczniem w obecności jego rodziców/opiekunów prawnych rozmowę o złamaniu obowiązujących zasad szkolnych, a następnie objąć ucznia działaniami profilaktycznymi; wsparcia należy udzielić również rodzicom/ opiekunom prawnym ucznia; • zaproponować rodzicom/opiekunom prawnym działania profilaktyczne w zakresie rozpoznawania sygnałów ostrzegawczych oraz posiadania i rozprowadzania środków odurzających, bądź specjalistyczne, np. uczestnictwo w warsztatach umiejętności wychowawczych.
	3. W przypadku rozpoznania u ucznia stanu odurzenia alkoholem należy: • powiadomić wychowawcę klasy ucznia; • odizolować ucznia od pozostałych uczniów w klasie; • powiadomić pedagoga/psychologa szkolnego; • przekazać ucznia pod opiekę pielęgniarki/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego; • powiadomić dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji; • powiadomić rodziców/opiekunów prawnych ucznia oraz prosić ich o przybycie do szkoły/placówki; • poinformować rodziców/opiekunów prawnych o obowiązującej w szkole procedurze postępowania w przypadku znalezienia w szkole substancji psychoaktywnych, a następnie objąć ucznia działaniami profilaktycznymi; wsparcia udzielić również rodzicom/opiekunom prawnym ucznia; • przeprowadzić rozmowę z rodzicami, opisując zagrożenie zdrowia dziecka, wskazać instytucje, które mogą służyć pomocą w zaistniałej sytuacji; • w przypadku wystąpienia stanu nagłego zagrożenia zdrowia powiadomić jednostkę państwowego ratownictwa medycznego.

Sposób postępowania	4. W przypadku rozpoznania stanu odurzenia ucznia narkotykami, w tym „dopalaczami”: • przekazać uzyskaną informację wychowawcy klasy; • poinformować pielęgniarkę/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego; • w momencie rozpoznania odizolować ucznia od pozostałych rówieśników w klasie; • przekazać ucznia pod opiekę pielęgniarki/pedagoga szkolnego/psychologa szkolnego; • poinformować dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji; • wezwać do szkoły rodziców/opiekunów prawnych ucznia; • przekazać rodzicom informację o obowiązującej procedurze postępowania; • przeprowadzić rozmowę z rodzicami/opiekunami prawnymi oraz z uczniem; • zobowiązać rodziców/opiekunów prawnych do pomocy dziecku w zaprzestaniu odurzania się, wskazać działania i instytucje mogące służyć pomocą w zaistniałej sytuacji; • opracować działania profilaktyczne do zrealizowania z uczniem; • uwzględnić w programie wychowawczo-profilaktycznym zdiagnozowane obszary; • monitorować i ewaluować efekty oddziaływań profilaktycznych; • w przypadku wystąpienia stanu nagłego zagrożenia zdrowia powiadomić jednostkę państwowego ratownictwa medycznego. 5. W przypadku odmowy współpracy rodziców/opiekunów prawnych: • szkoła pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub policję oraz pomoc społeczną; • szkoła współpracuje z instytucjami w zakresie pomocy i wsparcia ucznia na mocy obowiązujących przepisów prawa.
-----------------------------------	--

Obowiązki pracowników	• zapoznanie się ze skutecznymi działaniami profilaktycznymi; • umiejętność rozpoznawania rodzajów i wyglądu środków odurzających; • znajomość symptomów wskazujących na odurzenie narkotykiem; • znajomość symptomów nadużycia alkoholu; • regularne prowadzenie zajęć profilaktycznych dotyczących zagrożenia zdrowia substancjami psychoaktywnymi; • systematyczne prowadzenie zajęć na temat stosowania obowiązującego prawa, dotyczących zdrowia i bezpieczeństwa uczniów;
Obowiązki pracowników	• realizowanie z uczniami projektów edukacyjnych na temat współczesnych zagrożeń; • prowadzenie cyklicznych szkoleń dla rodziców na temat zagrożeń zdrowia dzieci; • prowadzenie ciągłej obserwacji uczniów w zakresie ich zdrowia i bezpieczeństwa; • opracowanie listy instytucji pomocowych zajmujących się uzależnieniami, dostępnych w lokalnym środowisku; • zapoznawanie się z bazą programów rekomendowanych i wdrażanie ich zgodnie z potrzebami w swojej szkole (www.programyrekomendowane.pl).

2.3. Kradzież, wymuszanie – procedura postępowania w przypadku wystąpienia w szkole kradzieży bądź wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych

Kradzież bądź wymuszenie pieniędzy lub przedmiotów wartościowych	
Cel uruchomienia procedury	Określenie sposobu postępowania w przypadku stwierdzenia w szkole kradzieży bądź wymuszenia pieniędzy lub przedmiotów wartościowych, dokonanych przez ucznia.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Za uruchomienie i anulowanie procedury oraz kierowanie koniecznymi działaniami odpowiadają kolejno: dyrektor placówki, w przypadku jego nieobecności wicedyrektor, a w przypadku jego nieobecności pedagog/psycholog szkolny.

Sposób postępowania	• bezzwłoczne podjęcie działań mających na celu powstrzymanie i niwelowanie tego zjawiska; • bezzwłoczne powiadomienie dyrektora przez osobę, która wykryła kradzież; • zażądanie, aby podejrzewany uczeń pokazał zawartość torby szkolnej oraz kieszeni we własnej odzieży lub przekazał skradzioną rzecz, w obecności innej osoby, np. wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego, psychologa, dyrektora lub innego pracownika szkoły (należy pamiętać, że pracownik szkoły nie ma prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży ani plecaka ucznia – może to zrobić tylko policja); • zabezpieczenie dowodów, tj. przedmiotów pochodzących z kradzieży lub wymuszenia i przekazanie ich policji; • przekazanie sprawcy czynu (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) pod opiekę pedagoga szkolnego lub dyrektora szkoły;
Sposób postępowania	• ustalenie we współpracy z pedagogiem szkolnym okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia; • wezwanie przez dyrektora rodziców/opiekunów prawnych sprawcy i przeprowadzenie rozmowy z uczniem w ich obecności; należy sporządzić notatkę z tej rozmowy, podpisaną przez rodziców/opiekunów prawnych; • doprowadzenie do zadośćuczynienia przez sprawcę, w porozumieniu z jego rodzicami, poszkodowanemu w kradzieży; • powiadomienie policji; • podjęcie innych czynności w zależności od regulacji zawartych w statucie szkoły.
Obowiązki pracowników	• zapoznanie się z czynnościami realizowanymi w trakcie uruchamiania procedury; • wzięcie udziału w treningach i szkoleniach z zakresu stosowania procedury; • posiadanie listy numerów telefonu osób odpowiedzialnych za uruchomienie procedury; • znajomość własnych zadań w przypadku uruchomienia procedury; • stosowanie się do poleceń osoby zarządzającej procedurą.

2.4. Pedofilia i uwodzenie – procedura postępowania w przypadku wystąpienia zjawiska pedofilii w szkole

Pedofilia jest przestępstwem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. W myśl *Kodeksu karnego*, art. 200 § 1: „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.”

Wystąpienie zjawiska pedofilii w szkole	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów w przypadku wystąpienia zagrożenia wewnętrznego, wynikającego z pojawienia się osób psychicznie i fizycznie molestujących dzieci lub nakłaniających je do wykonywania czynności seksualnych.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób postępowania	• bezzwłoczne podjęcie działań mających na celu powstrzymanie tego zjawiska; • po stwierdzeniu zagrożenia powiadomienie dyrektora oraz pedagoga/psychologa szkolnego; • w przypadku potwierdzenia informacji o pojawianiu się osób obcych, zaczepiających uczniów, bezzwłoczne powiadomienie policji; • przekazanie przez dyrektora wszystkim pracownikom szkoły informacji o stwierdzonym zagrożeniu; • podjęcie przez wychowawców oraz pedagoga/psychologa szkolnego działań profilaktycznych skierowanych do uczniów w celu omówienia potencjalnego zagrożenia oraz wskazania możliwych form przekazywania pracownikom szkoły informacji o osobach, które mogą stwarzać zagrożenie; • w przypadku stwierdzenia, że uczeń był molestowany, bezzwłoczne powiadomienie rodziców/prawnych opiekunów ucznia oraz policji w celu przeprowadzenia czynności sprawdzających, które umożliwią ustalenie sprawcy; • wezwanie do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia przez dyrektora; • przeprowadzenie przez pedagoga/psychologa szkolnego indywidualnej rozmowy z uczniem – omówienie w obecności rodziców przyczyn i okoliczności zdarzenia; • ustalenie przez dyrektora, w porozumieniu z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia oraz pedagogiem/psychologiem szkolnym, dalszych działań mających na celu zapewnienie uczniowi właściwej opieki.
Podstawy prawne uruchomienia procedury	<i>Kodeks karny</i> : art. 197 § 3; art. 200; art. 200a; art. 200b.

2.5. Pornografia – procedury postępowania w przypadku rozpowszechniania przez ucznia

pornografii w szkole

Przypadek rozpowszechniania pornografii w szkole przez ucznia	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów na wypadek zagrożenia wewnętrznego, związanego z rozpowszechnianiem materiałów o charakterze pornograficznym.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób postępowania	• w przypadku otrzymania przez nauczyciela/rodzica lub inną osobę informacji o rozpowszechnianiu przez ucznia pornografii w internecie lub szkole bezzwłoczne powiadomienie dyrektora szkoły oraz administratora sieci o zaistniałym zdarzeniu; • w przypadku, gdy uczeń przekazuje informację o osobach, które pokazywały materiały pornograficzne, zapewnienie mu anonimowości w celu uniknięcia ewentualnych konsekwencji związanych z przemocą skierowaną wobec tego ucznia ze strony sprawców zdarzenia; • przekazanie przez dyrektora pracownikom szkoły informacji o stwierdzonym zagrożeniu bez wskazywania konkretnego ucznia; • podjęcie przez wychowawcę klasy i pedagoga/psychologa szkolnego działań profilaktycznych wśród uczniów w celu omówienia zagrożeń, jakie niesie za sobą upublicznianie materiałów o charakterze pornograficznym, oraz wskazania możliwych konsekwencji tego typu działań; • wezwanie przez dyrektora do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia, który rozpowszechniał materiały pornograficzne; • przeprowadzenie przez wychowawcę lub pedagoga, psychologa szkolnego rozmowy z rodzicami/prawnymi opiekunami ucznia sprawcy na temat zdarzenia.

2.6. Nieprawidłowe zachowania psychoseksualne w szkole – procedury postępowania w przypadku wystąpienia prostytucji

Przypadek prostytucji wśród uczniów	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów w przypadku zagrożenia wewnętrznego, związanego z prostytucją w szkole lub wśród uczniów.

Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób postępowania	• w przypadku otrzymania informacji o sytuacji, w której uczeń był świadkiem czynności noszących znamiona prostytucji, powiadomienie o zaistniałym wydarzeniu dyrektora szkoły przez nauczyciela przyjmującego zgłoszenie; • w przypadku stwierdzenia przez pracownika/nauczyciela, że uczeń świadomie lub nie, dopuszczał się czynności, które mogłyby być uznane za prostytuowanie się, wezwanie do szkoły rodziców/prawnych opiekunów ucznia;
Sposób postępowania	• przeprowadzenie przez wychowawcę rozmowy z rodzicami/opiekunami prawnymi oraz z uczniem w ich obecności; w przypadku potwierdzenia informacji zobowiązanie ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, zaś rodziców/opiekunów prawnych – bezwzględnie do szczególnego nadzoru nad jego zachowaniem (w toku interwencji profilaktycznej ewentualne skierowanie do specjalistycznej placówki i udział ucznia w programie terapeutycznym); • jeżeli rodzice/opiekunowie prawni ucznia odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, pisemne powiadomienie przez dyrektora szkoły o zaistniałej sytuacji sądu rodzinnego lub policji (specjalisty ds. nieletnich); • w sytuacji, gdy szkoła wykorzystała wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczo-profilaktycznych (rozmowa z rodzicami, ostrzeżenia ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem itp.), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, powiadomienie przez dyrektora szkoły sądu rodzinnego lub policji (dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji); • ustalenie przez dyrektora szkoły, w porozumieniu z rodzicami/prawnymi opiekunami dalszych działań z udziałem psychologa w celu zapewnienia opieki uczniowi, który świadomie lub nie dopuścił się czynności, które mogłyby być uznane za prostytuowanie się.
Podstawa prawna	<i>Kodeks karny: art. 18 § 3; art. 203; art. 204.</i>

2.7. Procedura postępowania w sytuacji wystąpienia niepokojących zachowań

seksualnych uczniów w szkole

Niepokojące zachowania seksualne uczniów w szkole	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego, psychicznego i emocjonalnego uczniów w przypadku zagrożenia wewnętrznego, związanego z zachowaniami uczniów o charakterze seksualnym.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Sposób postępowania	• powiadomienie przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły wychowawcy klasy i/lub pedagoga/psychologa szkolnego o przypadkach niepokojących zachowań seksualnych uczniów w szkole (gdy uczeń przekazuje nauczycielowi informację o niepokojących zachowaniach seksualnych innego ucznia, konieczne jest zapewnienie mu anonimowości w celu uniknięcia ewentualnej przemocy/odwetu); • przeprowadzenie przez wychowawcę lub pedagoga/psychologa szkolnego rozmowy z uczniem oraz poinformowanie o zaistniałym zdarzeniu rodziców ucznia; • zobowiązanie rodziców przez wychowawcę lub pedagoga/psychologa szkolnego do szczególnego nadzoru nad dzieckiem oraz ustalenie z nimi dalszego postępowania, w przypadku gdy rozmowa z uczniem okazuje się niewystarczająca do zmiany jego zachowania; • w sytuacji, kiedy rodzice odmawiają współpracy lub nie reagują na wezwanie do pojawienia się w szkole, a szkoła wykorzystała dostępne jej metody oddziaływań i zachowanie ucznia nie zmienia się, pisemne powiadomienie przez dyrektora szkoły wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego oraz wydziału ds. nieletnich policji; • powiadomienie przez pedagoga/psychologa szkolnego, w porozumieniu z dyrektorem, najbliższej jednostki policji (po uprzednim zawiadomieniu o zajściu rodziców/opiekunów prawnych ucznia), w przypadku, gdy zachowanie ucznia świadczy o możliwości popełnienia przez niego przestępstwa (np. gwałtu); sporządzenie notatki służbowej na temat całego zdarzenia przez pedagoga/psychologa szkolnego.

2.8. Wypadek ucznia w szkole – procedury postępowania pracowników szkoły gwarantujące poszkodowanemu w wypadku uczniowi należytą opiekę i niezbędną pomoc

Wypadek ucznia/uczniów w szkole	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie profesjonalnych działań pracowników szkoły, gwarantujących uczniowi poszkodowanemu w wypadku w szkole należytą opiekę i niezbędną pomoc.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły, a w przypadku ich nieobecności – osoba upoważniona przez nich.
Sposób postępowania	Wypadek ucznia jest to nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w czasie pozostawania ucznia pod opieką szkoły: na terenie szkoły lub poza
	jej terenem (w trakcie wycieczki lub wyjścia pod opieką nauczycieli).

1. Udzielenie poszkodowanemu pierwszej pomocy przedmedycznej

Pracownik szkoły, który otrzymał wiadomość o wypadku ucznia, niezwłocznie zapewnia poszkodowanemu opiekę, w szczególności sprowadzając fachową pomoc medyczną, a w miarę możliwości udzielając poszkodowanemu pierwszej pomocy. Udzielenie pierwszej pomocy w wypadkach jest prawnym obowiązkiem każdego pracownika szkoły. Jej nieudzielenie, szczególnie przez osobę odpowiedzialną za bezpieczeństwo ucznia, skutkuje sankcją karną. Gdy do wypadku ucznia dochodzi podczas lekcji nauczyciel przerywa ją, wyprowadzając uczniów z miejsca zagrożenia – jeżeli warunki w miejscu, w którym prowadzone są zajęcia, stwarzają nadal zagrożenie dla bezpieczeństwa uczniów. Pracownik zobowiązany jest do niezwłocznego powiadomienia dyrektora szkoły o sytuacji.

2. Obowiązek powiadamiania i zabezpieczenia miejsca zdarzenia

O każdym wypadku zawiadamia się niezwłocznie: rodziców/opiekunów prawnych poszkodowanego, pracownika szkoły odpowiedzialnego za bezpieczeństwo i higienę pracy, społecznego inspektora pracy, organ prowadzący szkołę lub placówkę oraz radę rodziców.

O wypadku śmiertelnym, ciężkim i zbiorowym zawiadamia się niezwłocznie prokuratora.

O wypadku, do którego doszło w wyniku zatrucia, zawiadamia się niezwłocznie państwowego inspektora sanitarnego. Zawiadomienia dokonuje dyrektor lub upoważniony przez niego pracownik szkoły. Fakt ten powiadamiający dokumentuje w sposób ustalony w danej szkole (podając datę i godzinę powiadomienia rodziców/opiekunów prawnych ucznia o wypadku).

W niegroźnych przypadkach (brak wyraźnych obrażeń – np. widoczne tylko lekkie zaczerwienienie, zadrapanie, lekkie skaleczenie), po udzieleniu pierwszej pomocy poszkodowanemu uczniowi, nauczyciel/wychowawca ustala potrzebę wezwania pogotowia ratunkowego oraz potrzebę wcześniejszego przyjścia rodzica/ opiekuna prawnego i godzinę odbioru dziecka ze szkoły w dniu zdarzenia.

Sposób postępowania	W przypadku wezwania pogotowia ratunkowego w szkole powinni przebywać powiadomieni przez szkołę rodzice. Jeżeli lekarz stwierdzi konieczność hospitalizacji, rodzice jadą razem z dzieckiem do szpitala. Jeżeli rodzice nie dotarli do szkoły przed odjazdem karetki pogotowia (ciężki wypadek, osoba wymagająca natychmiastowej pomocy), razem z dzieckiem jedzie do szpitala dyrektor lub pracownik wskazany przez dyrektora szkoły. Informację o powyższych ustaleniach przekazuje się rodzicom/prawnym opiekunom ucznia oraz dokumentuje. W każdym przypadku, gdy widoczne są obrażenia, urazy, niepokojące objawy, dyrektor lub upoważniona osoba wzywa pogotowie ratunkowe. Jeżeli wypadek został spowodowany niesprawnością techniczną pomieszczenia lub urządzeń, należy zabezpieczyć je nienaruszone do momentu pojawienia się odpowiednich służb. Dyrektor zabezpiecza je do czasu dokonania oględzin lub wykonania szkicu przez zespół powypadkowy. Jeżeli wypadek zdarzył się w czasie wyjścia, imprezy organizowanej poza terenem szkoły, wszystkie stosowne decyzje podejmuje opiekun grupy/kierownik wycieczki i odpowiada za nie oraz powiadamia właściwe służby (pogotowie, policję itp.). Do czasu rozpoczęcia pracy przez zespół powypadkowy dyrektor zabezpiecza miejsce wypadku w sposób wykluczający dopuszczenie osób niepowołanych. Jeżeli czynności związanych z zabezpieczeniem miejsca wypadku nie może wykonać dyrektor, wykonuje je upoważniony przez dyrektora pracownik szkoły. 3. Zespół powypadkowy Dyrektor szkoły powołuje zespół powypadkowy. W jego skład wchodzi z zasady pracownik odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy oraz społeczny inspektor pracy. Jeżeli z jakichkolwiek powodów nie jest możliwy udział w pracach zespołu jednej z osób – dyrektor powołuje w jej miejsce innego pracownika szkoły lub placówki przeszkolonego w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Jeżeli w działaniach zespołu nie mogą uczestniczyć ani pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy, ani społeczny inspektor pracy, w skład zespołu wchodzi dyrektor oraz pracownik szkoły przeszkolony w zakresie bhp. W działaniach zespołu może uczestniczyć przedstawiciel organu prowadzącego, kuratora oświaty lub rady rodziców. Przewodniczącym zespołu jest pracownik odpowiedzialny za bhp w szkole, a jeżeli nie ma go w składzie zespołu – społeczny inspektor pracy. Jeżeli w zespole nie ma ani pracownika służby bhp, ani społecznego inspektora pracy, przewodniczącym zespołu spośród pracowników szkoły wyznacza dyrektor.
-----------------------------------	---

2.9. Czyn karalny popełniony przez ucznia – procedury postępowania w przypadku popełnienia przez ucznia czynu karalnego oraz udzielania pomocy uczniowi będącemu sprawcą czynu karalnego

	Popelnienie przez ucznia czynu karalnego
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole w przypadku popełnienia przez ucznia czynu karalnego oraz udzielenie pomocy uczniowi – sprawcy czynu karalnego.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły, a w przypadku ich nieobecności – osoba upoważniona przez nich.
Podstawy uruchomienia działań	Przypadek może dotyczyć ucznia, który dopuścił się czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończył lat 17, bądź ucznia, który nie ukończył 18. r.ż., wówczas zastosowanie mają przepisy zawarte w <i>Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r.</i> , Dz.U. 1982., Nr 35, poz. 228, z późn. zm. Przypadek może dotyczyć ucznia pełnoletniego (po 18. r.ż.), który popełnił czyn karalny, wówczas podlega on przepisom prawa ogólnie przyjętym wobec osób dorosłych.
Sposób postępowania	- osoba, która była świadkiem popełnienia czynu karalnego lub dostrzegła zagrożenie, zobowiązana jest do powiadomienia dyrektora szkoły; - dyrektor szkoły odpowiada za ustalenie okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia; - w przypadku, gdy sprawcą jest małoletni/niepełnoletni uczeń danej szkoły przebywający na jej terenie, wyznaczone przez dyrektora osoby winny zatrzymać i przekazać go dyrektorowi szkoły lub pedagogowi/psychologowi szkolnemu pod opiekę; - dyrektor szkoły winien powiadomić rodziców/opiekunów prawnych ucznia o zaistniałej sytuacji; - dyrektor szkoły jest zobowiązany do niezwłocznego powiadomienia policji w przypadku, gdy sprawa jest poważna (np. rozbój, uszkodzenie ciała itp.) lub w przypadku, gdy sprawca jest pełnoletni bądź nie jest uczniem szkoły; do jego obowiązków należy także zabezpieczenie ewentualnych dowodów lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa i przekazanie ich policji. - dyrektor szkoły ani nauczyciel nie ma prawa przeprowadzać czynności zarezerwowanych dla policji (np. przesłuchiwanie, przeszukiwanie).

2.10. Ofiara czynu karalnego – procedury postępowania w przypadku zidentyfikowania w szkole ucznia będącego ofiarą czynu karalnego oraz udzielania pomocy uczniowi będącemu ofiarą czynu karalnego

Zidentyfikowanie ucznia jako ofiary czynu karalnego	
Cel uruchomienia procedury	Zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego w szkole w przypadku zidentyfikowania w szkole ucznia będącego ofiarą czynu karalnego oraz udzielenie pomocy uczniowi – ofierze czynu karalnego.
Osoby odpowiedzialne za zarządzanie	Dyrektor lub wicedyrektor szkoły; w przypadku ich nieobecności – osoba przez nich upoważniona.
Podstawy uruchomienia działań	Sytuacja, w której uczeń stał się ofiarą czynu karalnego zabronionego przez <i>Ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich</i> .
Sposób postępowania	- osoba, która była świadkiem popełnienia czynu karalnego lub dostrzegła zagrożenie, winna udzielić ofierze pierwszej pomocy (przedmedycznej) bądź zapewnić jej udzielenie poprzez wezwanie lekarza, w przypadku kiedy ofiara doznała obrażeń; - świadek powinien powiadomić o sytuacji dyrektora szkoły;
Sposób postępowania	- obowiązkiem dyrektora szkoły jest niezwłoczne powiadomienie rodziców/opiekunów prawnych ucznia – ofiary czynu karalnego; - dyrektor szkoły winien niezwłocznie wezwać policję, szczególnie w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia; - ofiara czynu karalnego powinna otrzymać pomoc, wsparcie psychologiczne.

2.11 Autoagresja ucznia. Procedura reagowania.

Działania uprzedzające

1. Monitorowanie przez wychowawców, nauczycieli, psychologa, pedagoga stanu psychicznego uczniów, reagowanie na symptomy ostrego, chronicznego stresu, objawy depresji.

Działania interwencyjne

1. osoba interweniująca ustala i potwierdza rodzaj zdarzenia;

2. nie pozostawia ucznia samego;
3. usuwa wszystko, co może ułatwić realizację zamiaru;
4. przeprowadza ucznia w bezpieczne, ustronne miejsce (pod opiekę pielęgniarki szkolnej, pedagoga/psychologa)
5. dokonuje ona szybkiej oceny dalszych zagrożeń, np. wg klucza:
 - a) RYZYKO UMIARKOWANE - np. uczeń mówi o samobójstwie, nie mówi jak to zrobi, nie było wcześniejszych prób;
 - b) DUŻE RYZYKO- np. wystąpiły czynniki przedwypadkowe, uczeń mówi jak to zrobi, były wcześniejsze próby;
 - c) EKSTREMALNE RYZYKO- np. wystąpiły wskaźniki przedwypadkowe, uczeń dokonał samookaleczenia, podjął inne działania zagrażające zdrowiu/życiu
6. zbiera wstępne informacje o okolicznościach zdarzenia;
7. zawiadamia Dyрекcję Szkoły;
8. wzywa pomoc (pogotowie, policję, straż), jeśli potrzeba;
9. uczniowi towarzyszy osoba interweniująca lub pedagog/psycholog (nie może zostać sam);
10. zawiadamia wychowawcę i dyrektora szkoły o wynikach swojej oceny sytuacji (ryzyka);
11. wychowawca powiadamia rodziców / opiekunów prawnych;
12. powołany przez Dyrektora Szkolny Zespół Kryzysowy dokonuje wyboru priorytetów działania uzależniając je od oceny sytuacji;
13. zespół ustala strategię odpowiednią do uzgodnionych priorytetów;
14. personel szkoły chroni ucznia oraz inne osoby przed zbędnymi czynnikami
- 15.traumatyzującymi (np. kontaktem z mediami, świadkami, itp.)

Działania naprawcze

1. zespół powołany przez dyrektora dokonuje diagnoz ryzyka ponowienia zamachu uwzględniając, że odratowana osoba ma nadal poważne kłopoty z radzeniem sobie z problemami życiowymi;
2. zespół konsultuje dalszą strategię ze specjalistami poradni PP, Centrum Interwencji Kryzysowej lub placówką opieki zdrowotnej;
3. zespół podejmuje próbę zmobilizowania rodziny, aby udzieliła wsparcia bliskiemu, zapewniła mu bezpieczeństwo oraz skontaktowała się ze specjalistą.

2.12 Żałoba po śmierci ucznia - procedura reagowania.

Działania uprzedzające

1. omówienie procedury postępowania na forum Szkolnego Zespołu Kryzysowego;

2. omówienie tematyki stresu, traumy, żałoby, reakcji typowych dla stresu pourazowego na forum Rady Pedagogicznej.

Działania interwencyjne

1. Dyrektor informuje o sytuacji nauczycieli, wychowawców;
2. Pedagog/psycholog przypomina (podaje) zasady kierowania dyskusją z elementami odreagowania z uczniami, na potrzeby godzin wychowawczych, innych lekcji (daje materiały instruktażowe);
3. Wychowawca informuje uczniów na forum klasy; (opowiada o okolicznościach śmierci, uwzględniając życzenia rodziny zmarłego);
4. Jeśli istnieje taka potrzeba należy stworzyć warunki uczestniczenia w ceremoniach pogrzebowych, uroczystościach o charakterze „wspominkowym” itp.;

Działania naprawcze

1. Wychowawca ocenia potrzeby - monitoruje stan psychiczny uczniów ze szczególnym uwzględnieniem reakcji stresu pourazowego, zwraca uwagę na uczniów, u których stwierdza szczególnie ostry lub chroniczny przebieg reakcji;
2. Wychowawca pozostaje w stałym kontakcie z pedagogiem/psychologiem szkolnym lub specjalistą z poradni PP;
3. Wychowawca, po konsultacji z pedagogiem /psychologiem organizuje spotkanie, którego celem jest wymiana doświadczeń związanych ze zdarzeniem, mobilizacja indywidualnych sposobów radzenia sobie ze skutkami zdarzenia, udzielanie informacji o dalszych planach, działaniach, konsekwencjach, a także monitorowanie stanu emocjonalnego poszkodowanych.
4. Wychowawca wraz z pedagogiem /psychologiem ułatwia kontakt ze specjalistami z placówek wsparcia zewnętrznego.

2.13 Konieczność zawiadomienia o śmierci ucznia - procedura reagowania.

O śmierci ucznia lub nauczyciela, która miała miejsce na terenie szkoły lub w związku z zajęciami szkolnymi, wycieczkami, koloniami itp. powinien poinformować rodzinę dyrektor szkoły lub osoba upoważniona (jednak musi ona bezpośrednio kojarzyć się z władzami szkoły). Dotyczy to sytuacji, kiedy jest na to czas. Pozostałe przypadki pozostają w gestii policji, lekarzy, psychologów itp. W sytuacji, gdy wyznaczona osoba nie czuje się na siłach do konfrontacji z ekstremalnymi emocjami przeżywanymi przez rodzinę, która doświadczyła śmierci np. dziecka, wówczas zadanie to powinien przejąć na siebie psycholog lub pedagog.

1. Powiadamianie o śmierci zawsze powinno się odbywać twarzą w twarz. Należy unikać powiadamiania za pomocą telefonu lub poczty, jeśli jest to tylko możliwe.

2. Powiadamianie o śmierci musi spełnić następujące warunki:

- dostarczyć niezbędnych informacji;
- udzielić pierwszego wsparcia dla ofiar;
- ochronić godność;
- okazać szacunek wobec ofiary jak i powiadamianej rodziny.

3. Powiadomienie powinno odbyć się w czasie możliwie jak najkrótszym od ustalenia tożsamości ofiary i ustalenia tożsamości osób mu najbliższych.

4. Przed powiadomieniem należy zebrać informacje o relacjach ofiary z osobą powiadamianą, o stanie zdrowia osoby powiadamianej (zwłaszcza choroby serca, krążenie, cukrzyca itp.), które są istotne do przewidywania sposobu reakcji osoby powiadamianej. Osoby powiadamiane mogą reagować w sposób bardzo emocjonalny, mogą potrzebować pierwszej pomocy. Warto przygotować sobie wsparcie pogotowia medycznego, żeby umożliwić w razie potrzeby, natychmiastową interwencję lekarską.

5. Powiadomienie o śmierci powinno odbywać się przez co najmniej dwie osoby. Jedna udziela informacji, druga zaś obserwuje reakcje osoby powiadamianej. Powiadomienie powinno odbyć się na terenie przyjaznym osobie powiadamianej.

6. Zawiadomienie powinno być możliwie jak najprostsze, bez „owijania w bawełnę” i dorabiania różnych historii. Np. „Mam dla pani / pana bardzo złą wiadomość: pani / pana bliski nie żyje”. Powinno się wyrazić współczucie, przykrość i zrozumienie. Tak jak w przypadku standardowych kondolencji. Należy zachować się empatycznie, w razie potrzeby udzielić wsparcia fizycznego np. objąć osobę, podać chusteczkę do nosa.

7. Trzeba być przygotowanym na udzielenie wszystkich informacji, jakich będzie wymagała osoba powiadamiana. Udzielane informacje powinny być proste i zwięzłe. Należy unikać drastycznych szczegółów i informacji niepotrzebnych, odnoszących się do drugorzędnych elementów sprawy.

8. Należy skupić się na udzieleniu pomocy i wsparcia rodzinie zmarłego zaproponować pomoc w zawiadamianiu innych bliskich, zapytać się czy jest coś co możemy zrobić dla rodziny zmarłego.

9. Nie należy, po zawiadomieniu o śmierci, zostawiać rodziny i bliskich zmarłego samych bez opieki. Powinien zostać pracownik socjalny lub psycholog, tak długo, aż minie pierwsza reakcja - szok lub pojawią się osoby bliskie np. członkowie rodziny, znajomi, przyjaciele. Należy podać swoje dane kontaktowe (telefon, ewentualnie adres), aby udzielić informacji lub / i wsparcia, w razie potrzeby. Aby rodzina ofiary nie czuła się pozostawiona sama sobie, podać namiary instytucji udzielających wsparcia (np. psychologowie)

10. Rodzina nie powinna dowiadywać się o śmierci ucznia z mediów lub od osób trzecich. Obowiązek informowania leży po stronie personelu szkoły, dyrekcji.

11. Absolutnie unikać należy powierzania zadania informowania o śmierci dzieciom lub nastolatkom.

Rozdział II

Bezpieczeństwo cyfrowe

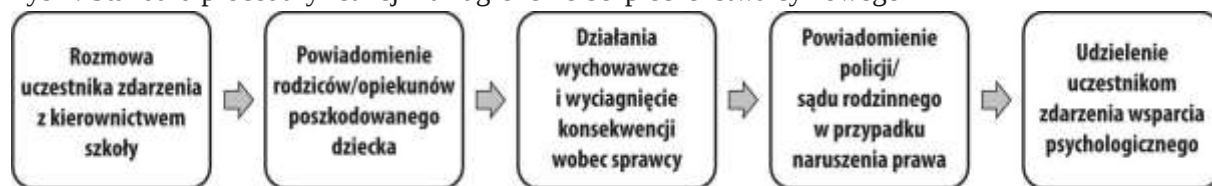
2.1. Obligatoryjne działania interwencyjne

Są następstwem wystąpienia zagrożenia. Podzielić je można na 3 grupy:

1. **Działania wobec aktu/zdarzenia** – opis przypadku, ustalenie okoliczności zdarzenia, zabezpieczenie dowodów oraz monitoring sytuacji szkolnej;
2. **Działania wobec uczestników zdarzenia** (ofiara – sprawca – świadek, rodzice/opiekunowie prawni);
3. **Działania wobec instytucji/organizacji/służb pomocowych i współpracujących** – policji, wymiaru sprawiedliwości, służb społecznych.

Standardową procedurę reakcji w przypadku wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa cyfrowego prezentuje poniższy rysunek.

Rys 1. Standard procedury reakcji na zagrożenie bezpieczeństwa cyfrowego

Źródło: Wrońska A., Polak Z., (2018), *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*, Warszawa: NASK, s. 27.

2.2. Działania szkoły adresowane do instytucji i organizacji zewnętrznych

Współpraca z zewnętrznymi instytucjami jest niezbędna w przypadku naruszenia przepisów prawa przez uczniów lub osoby spoza szkoły⁹. Należy pośród nich wyróżnić szczególnie współpracę z: (1) policją i sądami rodzinnymi, (2) służbami społecznymi i placówkami specjalistycznymi oraz (3) dostawcami usług internetowych oraz operatorami telekomunikacyjnymi¹⁰.

Sprawców wszystkich rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa cyfrowego w szkole należy objąć co najmniej poniższymi działaniami:

1. Sprawca musi otrzymać od przedstawicieli szkoły komunikat o braku akceptacji dla działań, jakich dokonał. W trakcie rozmowy uczeń powinien poznać możliwe skutki

⁹ Szczegółowy wykaz aktów prawnych związanych z bezpieczeństwem cyfrowym szkoły, działaniami podejmowanymi w szkole oraz wobec osób nieletnich znajduje się w II wydaniu publikacji *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych z 2018 r.*, na stronach 111–117.

¹⁰ Szczegółowy opis działań wobec tych podmiotów został opisany na stronach 32–36 w II wydaniu publikacji *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych z 2018 r.*

swojego postępowania, a także konsekwencje, jakie mogą zostać wobec niego wyciągnięte (np. wynikające ze statutu i/lub regulaminu szkoły lub wprowadzonego kontraktu – umowy). Sprawca powinien zostać wezwany do zaprzestania podejmowania podobnych działań w przyszłości oraz usunięcia skutków swoich dotychczasowych działań (np. publikacji na portalu społecznościowym). Sprawca powinien również zostać objęty odpowiednią pomocą psychologiczno-pedagogiczną w celu zrozumienia konsekwencji swego zachowania oraz zmiany postawy i dalszego postępowania. Jeśli sprawców jest więcej, to z każdym z nich należy rozmawiać osobno.

2. Należy zadbać o to, żeby osoba reprezentująca szkołę (psycholog, pedagog, wychowawca) ograniczała się do podjęcia interwencji, a nie wymierzała karę. Decyzję o tym, jaką karę wymierzyć sprawcy, powinna podejmować rada pedagogiczna (po poznaniu wszystkich okoliczności zdarzenia), a przekazywać – dyrektor szkoły. Ważne jest zatem oddzielenie osoby pedagoga, nawiązującego relację z uczniem, od organu wymierza- jącego karę.

Celem sankcji wobec sprawcy jest przede wszystkim: zatrzymanie jego działań i zapewnienie poczucia bezpieczeństwa ofierze oraz zmiana postawy sprawcy. Sankcje mają na celu także pokazanie społeczności szkolnej, że działania sprawcy nie będą tolerowane i że szkoła jest w stanie skutecznie zareagować w tego rodzaju sytuacji. Podejmując decyzję o zastosowaniu sankcji, należy wziąć pod uwagę:

- **rozmiar i rangę szkody** – np. czy w przypadku cyberprzemocy materiał został upubliczniony w sposób pozwalający na dotarcie do niego wielu osobom (określa to rozmiar upokorzenia, jakiego doznaje ofiara), czy trudno jest wycofać materiał z sieci itp.;
- **czas trwania prześladowania** – czy było to długotrwałe działanie, czy pojedynczy incydent;
- **świadomość popełnianego czynu** – czy działanie było zaplanowane, a sprawca był świadomy, że postąpił nagannie, np. czy wie, że wyrządza krzywdę koledze, jak wiele wysiłku włożył w ukrycie swojej tożsamości itp.;
- **motywacje sprawcy** – należy sprawdzić, czy działanie sprawcy nie jest działaniem odwetowym w odpowiedzi na uprzednie doświadczenia sprawcy.

Aktywność wobec sprawcy powinna także obejmować rozmowę z jego rodzicami lub opiekunami prawnymi – muszą oni zostać poinformowani o zdarzeniu, zapoznani z materiałami oraz decyzją co do dalszego postępowania ze sprawcą (np. z zastosowanymi sankcjami). Warto, aby rodzice współpracowali ze szkołą w zakresie rozwiązywania sytuacji kryzysowej, aby stali się jej sojusznikami, a nie przeciwnikami. Rodzice/opiekunowie prawni sprawcy powinni również zostać poinformowani, że rodzice ofiary mają prawo zgłosić sprawę policji.

Jeśli sprawcą jest osoba spoza szkoły, należy zapewnić bezpieczeństwo ofierze i poinformować ją (jej rodziców/opiekunów prawnych) o przysługujących jej prawach (np. zgłoszenie popełnienia przestępstwa policji). Jeśli sprawcą jest uczeń z innej szkoły, należy rozważyć nawiązanie współpracy między placówkami i wspólne rozwiązywanie kryzysowej sytuacji.

2.3. Dostęp do treści szkodliwych, niepożądanych, nielegalnych – procedura reagowania

Dostęp do treści szkodliwych, niepożądanych i nielegalnych	
Podstawy prawne uruchomienia procedury	<i>Kodeks karny</i> , art. 200 § 1–5 kk, art. 200a kk, art. 200b kk, art. 202 § 1-4b, art. 256 kk, art. 257. Statut szkoły, regulamin szkoły.
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Zagrożenie łatwym dostępem do treści szkodliwych, niedozwolonych, nielegalnych i niebezpiecznych dla zdrowia (pornografia, treści obrazujące przemoc, promujące działania szkodliwe dla zdrowia i życia dzieci, popularyzujące ideologię faszystowską i działalność niezgodną z prawem, nawołujące do samookaleczeń i samobójstw, korzystania z narkotyków; niebezpieczeństwo werbunku dzieci i młodzieży do organizacji nielegalnych i terrorystycznych).
Telefony/kontakty alarmowe krajowe	Zgłaszanie nielegalnych treści: www.dyzurnet.pl , numer alarmowy 112 , policja 997
Sposób postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia	
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Reakcja szkoły w przypadku pozyskania wiedzy o wystąpieniu zagrożenia będzie zależna od tego, czy: (1) treści te można bezpośrednio powiązać z uczniami danej szkoły, czy też (2) treści nielegalne lub szkodliwe nie mają związku z uczniami danej szkoły, lecz wymagają kontaktu szkoły z odpowiednimi służbami.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć dowody w formie elektronicznej (pliki z treściami niedozwolonymi, zapisy rozmów w komunikatorach, e-maile, zrzuty ekranu), znalezione w internecie lub w komputerze dziecka. Zabezpieczenie dowodów jest zadaniem rodziców lub opiekunów prawnych dziecka, w czynnościach tych może wspomagać ich przedstawiciel szkoły posiadający odpowiednie kompetencje techniczne. W pierwszym przypadku (1) rozwiązanie leży po stronie szkoły, zaś w drugim należy rozważyć zgłoszenie incydentu policji oraz poinformować o nim serwis Dyżurnet (dyzurnet.pl).

Identyfikacja sprawcy(-ów)	W identyfikacji sprawców kluczową rolę odgrywają zgromadzone dowody. W procesie udostępniania nielegalnych i szkodliwych treści małoletnim biorą udział na ogół: twórca treści – np. pornograficznych – oraz osoby, które udostępniły je dziecku. Często są nimi rówieśnicy – uczniowie tej samej szkoły czy klasy, dzieci sąsiadów. Konieczne jest poinformowanie wszystkich rodziców/prawnych opiekunów dzieci uczestniczących w zdarzeniu o sytuacji i roli ich dzieci.
Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	W przypadku udostępniania przez ucznia treści opisanych wcześniej jako szkodliwe nielegalne i niebezpieczne dla zdrowia należy przeprowadzić z nim rozmowę na temat jego postępowania i w jej trakcie uzmysłwić mu szkodliwość prowadzonych przez niego działań. Działania szkoły powinny koncentrować się jednak na aktywnościach wychowawczych. W przypadku upowszechniania przez sprawców treści nielegalnych (np. pornografii dziecięcej) należy złożyć zawiadomienie o zdarzeniu na policji.
Działania wobec ofiar zdarzenia	Dzieci – ofiary i świadków zdarzenia – należy poczynawszy od pierwszego etapu interwencji otoczyć opieką psychologiczno-pedagogiczną. Rozmowa z dzieckiem powinna się odbywać z uwzględnieniem jego komfortu psychicznego, z poszanowaniem poufności i podmiotowości ucznia ze względu na fakt, iż kontakt z treściami nielegalnymi może mieć bardzo szkodliwy wpływ na jego psychikę. W trakcie rozmowy należy ustalić okoliczności uzyskania przez ofiarę dostępu do ww. treści. Należy koniecznie powiadomić rodziców lub opiekunów prawnych ofiary o zdarzeniu i uzgodnić z nimi podejmowane działania i formy wsparcia dziecka. Działania szkoły w takich przypadkach powinna cechować poufność i empatia w kontaktach ze wszystkimi uczestnikami zdarzenia oraz osobami udzielającymi wsparcia. W przypadku kontaktu dziecka z treściami szkodliwymi należy dokładnie zbadać sposób, w jaki do niego doszło. Poszukiwanie przez dziecko tego typu treści w sieci lub podsuszanie ich dziecku przez innych może być oznaką niepokojących incydentów ze świata rzeczywistego, np. kontaktów z osobami handlującymi narkotykami czy udziału w procesie rekrutacji do sekty lub innej niebezpiecznej grupy.
Aktywności wobec świadków	W przypadku gdy informacja na temat zdarzenia dotrze do środowiska rówieśniczego ofiary – w klasie czy szkole – wskazane jest podjęcie działań edukacyjnych i wychowawczych.

Współpraca z policją i sądami rodzinnymi	W przypadku naruszenia prawa, np. rozpowszechniania materiałów pornograficznych z udziałem nieletniego lub prób uwiedzenia małoletniego w wieku do 15 lat przez osobę dorosłą, należy – w porozumieniu z rodzicami dziecka – niezwłocznie powiadomić policję.
Współpraca ze służbami i placówkami specjalistycznymi	Kontakt z treściami szkodliwymi lub niebezpiecznymi może wywołać potrzebę skorzystania przez ofiarę ze specjalistycznej opieki psychologicznej. Decyzja o takim kontakcie i skierowaniu na terapię musi zostać podjęta w porozumieniu z rodzicami/opiekunami prawnymi dziecka.

2.4 Rodzaje cyberzagrożeń

Ekspertki wskazują takie zagrożenia związane z użytkowaniem sieci internetowej jak:

- infoholizm (siecioholizm, netoholizm);
- zaburzenia zdrowia psychicznego i fizycznego, w tym: choroby wzroku i słuchu, schorzenia układu kostno-szkieletowego, tendencje autodestrukcyjne;
- zagrożenia poznawczo-intelektualne, obejmujące między innymi trudności z aktywnym przyswajaniem wiedzy, brak umiejętności weryfikacji informacji, zamknięcie w „bańce informacyjnej”;
- zagrożenia moralne, takie jak: cyberpornografia, prostytutka w sieci, sexting, sponsoring i inne;
- niebezpieczeństwa społeczno-wychowawcze dotyczące zwłaszcza postaw, zachowań, relacji i więzi, takie jak: cyberprzemoc i agresja w sieci, hazard internetowy, zaburzenie kontaktów interpersonalnych czy wykorzystywanie internetu przez sekty jako nowej, słabo nadzorowanej przestrzeni werbunkowej;
- negatywne skutki zażywania substancji chemicznych, o których źródłem wiedzy i inspiracji jest przestrzeń internetowa (narkotyki, dopalacze, leki o działaniu psychoaktywnym, sterydy i inne formy dopingu sportowego);
- ryzykowne zachowania z zakresu przestępczości teleinformatycznej, w tym: łamanie praw autorskich, hacking, bezprawne niszczenie informacji, sabotaż komputerowy, rozpowszechnianie wirusów komputerowych czy przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów¹¹.

Inny podział cyberzagrożeń wyróżnia siedem podstawowych kategorii:

1. Kontakty z nieodpowiednimi treściami:

- cyberpornografia;
- cyberprostitucja (w tym także sexting prowadzący do osiągnięcia korzyści materialnych);
- treści propagujące niezdrowy tryb życia.

2. Niebezpieczne działania: cyberprzemoc, sexting, samobójstwa z inspiracji i pod wpływem sieci (w tym samobójstwa transmitowane na żywo w internecie, samobójstwa pod

¹¹ Klasyfikacja za: Bednarek J., Andrzejewska A., (2018), *Zagrożenia dla nastolatków w społeczeństwie wiedzy*, [w:] Ratajek W. (red.), *Edukacja i człowiek w czasach technologii. Szanse, nadzieje i zagrożenia*, Wrocław: Wydawnictwo Humanistyczne Via Ferrata, s. 28–29.

wpływem upokorzenia czy gnębienia doznanego w sieci, instruktaże dla samobójców, a także internetowe pakiety samobójcze).

3. Niebezpieczne kontakty:

- uwodzenie dzieci online (*child grooming*);
- cyberpedofilia.

4. Naruszanie prywatności (*cyberstalking*).

5. Zagrożenia o charakterze seksualnym (*sexting*, *cyberseks*).

6. Zespół uzależnienia od internetu (*internet addiction disorder* – IAD), w tym od informacji, pozostawania online (*fear of missing out* – FOMO) oraz od relacji społecznych budowanych i podtrzymywanych w sieci.

7. Cyberprzestępczość i nieuczciwość w sieci:

- zagrożenia związane z bezpieczeństwem danych przechowywanych w internecie;
- fałszywe lajki i pliki cookies zawierające szkodliwe oprogramowanie;
- fałszywe witryny i wyłudzenia danych;
- ataki hakerskie na serwisy społecznościowe;
- *tabnabbing* (fałszywe witryny internetowe, podszywające się pod inne serwisy);
- *clickjacking* (maskowanie odnośnika w celu skłonienia użytkownika do kliknięcia w link podsunięty przez przestępcę);
- zagrożenia dla systemów mobilnych¹³.

2.5 Zagrożenia prywatności

Naruszenie prywatności dotyczące nieodpowiedniego bądź niezgodnego z prawem wykorzystania danych osobowych lub wizerunku dziecka bądź pracownika szkoły	
Podstawy prawne uruchomienia procedury	Kodeks karny, art. 190a, RODO ¹⁴ .

¹³ Klasyfikacja za: Bębas S., (2018), *Zagrożenia dla dzieci i młodzieży w świecie wirtualnym*, [w:] Ratajek W. (red.), *Edukacja i człowiek w czasach nowych technologii. Szanse, nadzieje i zagrożenia*, Wrocław: Wydawnictwo Humanistyczne Via Ferrata, s. 36–44.

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej.

Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Zagrożenie to polega na naruszeniu prywatności dziecka lub pracownika szkoły poprzez nieodpowiednie lub niezgodne z prawem wykorzystanie danych osobowych lub wizerunku dziecka albo pracownika szkoły. Należy zwrócić uwagę, że podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody osobistej lub majątkowej jest w świetle polskiego prawa przestępstwem. Najczęstszymi formami wyłudzenia lub kradzieży danych jest przejęcie profilu na portalu społecznościowym w celu dyskredytacji lub naruszenia dobrego wizerunku ofiary (np. publikacja zdjęć intymnych bądź fotomontażu), szantażowania (w celu uzyskania korzyści finansowych w zamian za niepublikowanie zdjęć bądź treści naruszających reputację ofiary), dokonania zakupów i innych transakcji finansowych (np. w sklepach internetowych na koszt ofiary). Często naruszenia prywatności łączy się z cyberprzemocą.
Sposób postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Gdy sprawcą jest uczeń – kolega ofiary ze szkoły czy klasy – uczniowie lub rodzice powinni skontaktować się z dyrektorem szkoły, wychowawcą lub osobą odpowiedzialną za koordynację działań związanych z bezpieczeństwem cyfrowym na terenie szkoły. W przypadku gdy do naruszenia prywatności poprzez kradzież, wyłudzenie danych osobowych wykorzystanie wizerunku dziecka dochodzi ze strony dorosłych osób trzecich, rodzice powinni skontaktować się bezpośrednio z policją i powiadomić o tym szkołę (zgodnie z <i>Kodeksem karnym</i> ściganie następuje wówczas na wniosek pokrzywdzonego). Istotne dla ścigania sprawcy jest uzyskanie dowodów potwierdzających, że sprawca zmierzał do wyrządzenia ofierze szkody majątkowej lub osobistej.

Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć dowody nieodpowiedniego lub niezgodnego z prawem działania – w formie elektronicznej (e-mail, zrzut ekranu oraz adres strony, na której udostępniony został wizerunek dziecka, konwersacja w komunikatorze, SMS). Równolegle należy dokonać zmian tych danych identyfikujących, które zależą od ofiary, tj. haseł i loginów lub kodów dostępu do platform i portali internetowych, tak aby uniemożliwić kontynuację procederu naruszania prywatności – w działaniu tym powinna wspierać ucznia osoba dorosła. Jeśli wykradzione dane zostały wykorzystane w celu naruszenia dobrego wizerunku ofiary bądź w innych celach niezgodnych z prawem, należy dążyć do wyjaśnienia tych działań i usunięcia ich skutków, także tych widocznych w internecie. Likwidacja stron internetowych czy profili w portalach społecznościowych, która wymagać będzie interwencji w zebrane dowody, musi odbywać się za zgodą policji (o ile została powiadomiona). Szczególnej uwagi wymagają incydenty kradzieży tożsamości w celu posłużenia się nią np. podczas zakupu towarów online lub dokonania transakcji finansowych. W tym przypadku należy skontaktować się ze sklepem lub pożyczkodawcą i wyjaśnić charakter zdarzenia. O czynach niezgodnych z prawem należy powiadomić policję.
Identyfikacja sprawcy(-ów)	W przypadku gdy dowody jasno wskazują na konkretnego sprawcę oraz potwierdzają, że sprawca zmierzał do wyrządzenia ofierze szkody majątkowej lub osobistej, należy je zabezpieczyć i przekazać policji. W przypadku, gdy trudno to ustalić, identyfikacji dokonać powinna policja. W przypadku znanego sprawcy, który jednak nie działał z powyższych pobudek, szkoła powinna dążyć do rozwiązania problemu w ramach działań wychowawczo-profilaktycznych uzgodnionych z rodzicami.

Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/spoza szkoły	Gdy sprawcą incydentu jest uczeń szkoły, należy wobec niego – w porozumieniu z rodzicami – podjąć działania wychowawcze, zmierzające do uświadomienia nieodpowiedniego i nielegalnego charakteru czynów, jakich dokonał. Jednym z elementów takich działań powinno być zadośćuczynienie osobie poszkodowanej. Celem tych działań powinno być nie tylko nabycie przez ucznia odpowiedniej wiedzy na temat wagi poszanowania prywatności w codziennym życiu, ale trwała zmiana jego postawy na prezentującą szacunek wobec cudzego wizerunku i prywatności. Działania takie szkoła powinna podjąć niezależnie od powiadomienia policji/sądu rodzinnego. Dyrekcja szkoły powinna podjąć decyzję w sprawie powiadomienia o incydencie policji, biorąc pod uwagę rodzaj czynu oraz wiek sprawcy, jego dotychczasowe zachowanie, postawę po odkryciu incydentu, opinie wychowawcy i pedagoga. Dobrym rozwiązaniem jest uzyskanie interpretacji prawnej radcy prawnego.
Działania wobec ofiar zdarzenia	Nieletnią ofiarę incydentu należy otoczyć – w porozumieniu z rodzicami/opiekunami prawnymi – opieką psychologiczno-pedagogiczną (jeśli jest taka potrzeba) i powiadomić o działaniach podjętych w celu usunięcia skutków działania sprawcy (np. usunięcie z internetu intymnych zdjęć ofiary, zablokowanie dostępu do konta w portalu społecznościowym). Jeśli kradzież tożsamości bądź naruszenie dobrego imienia ofiary jest znane tylko jej i rodzicom, szkoła powinna zapewnić poufność działań, tak aby informacje narażające ofiarę na naruszenie wizerunku nie były rozpowszechniane.
Działania wobec świadków	Gdy kradzież tożsamości bądź naruszenie dobrego imienia ofiary jest znane szerszemu gronu uczniów szkoły, należy podjąć wobec nich działania wychowawcze, zwracające uwagę na negatywną ocenę narażania na uszczerbek wizerunku ucznia – koleżanki lub kolegi – oraz odpowiedzialność prawną.
Współpraca z policją i sądami rodzinnymi	Gdy naruszenie prywatności czy wyłudzenie lub kradzież tożsamości skutkują wyrządzeniem ofierze szkody majątkowej lub osobistej, rodzice ucznia powinni o tym powiadomić policję.
Współpraca ze służbami placówkami specjalistycznymi	W przypadku konieczności podejmowania dalszych działań pomocowych wobec ofiary, można skierować ucznia, za zgodą i we współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi, do placówki specjalistycznej, np. terapeutycznej.

2.6 Cyberprzemoc – procedura reagowania

Cyberprzemoc	
Podstawy prawne uruchomienia procedury	<i>Kodeks karny</i>: art.190 § 1–2, art. 190a § 1–3, art. 212 § 1–2, art. 256, art. 267 § 1–4, art. 268a. Statut szkoły, regulamin szkoły. Niektóre akty cyberprzemocy stanowiące naruszenie prawa mogą być ścigane na wniosek pokrzywdzonego (w przypadku dzieci do 18. r.ż. na wniosek rodziców lub opiekunów prawnych). Są to: groźba karalna (art. 190 <i>Kodeksu karnego</i> – dalej kk), zmuszanie groźbą do określonego działania (art. 191 kk), uporczywe nękanie – stalking (art. 190a kk), naruszenie wizerunku (art. 23 i 24 <i>Kodeksu cywilnego</i>), zniesławienie/znieważenie (art. 216 i 212 kk), włamanie (art. 267 i 268a kk). Czyny karalne ścigane z urzędu powinny być niezwłocznie zgłoszone na policję lub do prokuratury. Dotyczy to sytuacji takich jak rozpowszechnianie zdjęć lub filmów z udziałem osoby nieletniej, mających cechy pornograficzne, czy publikowanie materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie nieletnich (art. 202 kk).
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Cyberprzemoc – przemoc z użyciem technologii informacyjno-komunikacyjnych, głównie internetu oraz telefonów komórkowych. Podstawowe formy zjawiska to nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów, z użyciem sieci oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli. Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są głównie: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory, strony internetowe, blogi, media społecznościowe, grupy dyskusyjne, SMS i MMS¹⁵.
Telefony alarmowe krajowe i lokalne	Dziecięcy Telefon Zaufania telefon rzecznika praw dziecka: 800 12 12 12 telefon zaufania dla dzieci i młodzieży: 116 111, https://11611.pl/ telefon dla rodziców i nauczycieli w sprawie bezpieczeństwa dzieci: 800 100 100, https://800100100.pl/ Zgłaszanie nielegalnych treści: dyzurnet.pl dyzurnet@dyzurnet.pl

¹⁵ Pyżalski J., (2012), *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków: Impuls; Wojtasik Ł., *Cyberprzemoc – charakterystyka zjawiska*, [w:] Wojtasik Ł. (red.), *Jak reagować na cyberprzemoc? Poradnik dla szkół*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę,

Sposób postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Akt cyberprzemocy może zostać ujawniony przez ofiarę, świadka (np. innego ucznia, nauczyciela, rodzica) lub osobę bliską ofierze (np. rodzice, rodzeństwo, przyjaciele). W każdym przypadku należy ze spokojem wysłuchać osoby zgłaszającej i okazać jej wsparcie, trzeba podziękować jej za zaufanie i zgłoszenie tej sprawy. Jeśli zgłaszającym jest ofiara cyberprzemocy, podejmując działania, przede wszystkim należy okazać wsparcie – z zachowaniem jej podmiotowości i poszanowaniem jej uczuć. Trzeba potwierdzić, że ujawnienie przemocy jest dobrą decyzją. Taką rozmowę należy przeprowadzić w miejscu bezpiecznym, zapewniającym ofierze intymność. Nie należy podejmować kroków, które mogłyby prowadzić do powtórnej wiktymizacji czy wzbudzić podejrzenia sprawcy (np. wywoływać ucznia z lekcji do gabinetu dyrektora). Jeśli osobą zgłaszającą nie jest ofiara, najpierw warto poprosić o opis sytuacji, także z zachowaniem podmiotowości i poszanowaniem uczuć osoby zgłaszającej (np. jej strachu przed posądzeniem o donosicielstwo, obawy o własne bezpieczeństwo).

Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	W każdej sytuacji w trakcie ustalania okoliczności trzeba określić charakter zdarzenia (rozmiar i rangę szkody, jednorazowość/powtarzalność). Realizując procedurę, należy unikać działań, które mogłyby wtórnie stygmatyzować ofiarę lub sprawcę, np.: wywoływanie uczniów z lekcji, konfrontowanie ofiary i sprawcy, niewspółmierna kara, wytykanie palcami itd. Trzeba dokonać oceny, czy zdarzenie wyczerpuje znamiona cyberprzemocy, czy jest np. niezbyt udanym żartem (wtedy trzeba podjąć działania profilaktyczne mające na celu niedopuszczenie do eskalacji tego typu zachowań).
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Należy zabezpieczyć wszystkie dowody związane z aktem cyberprzemocy (np. zrobić kopię materiałów, zanotować datę i czas otrzymania materiałów, dane nadawcy, adresy stron www, historię połączeń itd.). W trakcie zbierania materiałów trzeba zadbać o bezpieczeństwo osób zaangażowanych w problem.

Identyfikacja sprawcy(-ów)	Identyfikacja sprawcy(-ów) często jest możliwa dzięki zebranych materiałom – wynikom rozmów z osobą zgłaszającą, z ofiarą – oraz analizie zebranych materiałów. Ofiara często domyśla się, kto stosuje wobec niej cyberprzemoc. Jeśli ustalenie sprawcy wydaje się niemożliwe, a w ocenie kadry pedagogicznej jest konieczne, należy skontaktować się z policją. Bezwzględnie należy zgłosić rozpowszechnianie nagich zdjęć osób poniżej 18. r.ż. (art. 202 § 3 kk).
-----------------------------------	--

Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	Gdy sprawca cyberprzemocy jest znany i jest on uczniem szkoły, pedagog szkolny powinien przeprowadzić z nim rozmowę o jego zachowaniu. Rozmowa taka ma służyć ustaleniu okoliczności zdarzenia, jego wspólnej analizie (w tym np. przyjrzeniu się przyczynom), a także próbie rozwiązania sytuacji konfliktowej (w tym sposobów zadośćuczynienia ofiarom cyberprzemocy). Cyberprzemoc powinna podlegać sankcjom określonym w wewnętrznych przepisach szkoły (m.in. w statucie, kontrakcie, regulaminie). Szkoła może stosować konsekwencje przewidziane dla sytuacji „tradycyjnej” przemocy. Warto jednak rozszerzyć katalog dostępnych środków, np. o czasowy zakaz korzystania ze szkolnej pracowni komputerowej w czasie wolnym i przynoszenia do szkoły akcesoriów elektronicznych (np. PSP, MP3) itp. W sytuacji, gdy sprawca jest nieznan, podstawowe działanie polega na przerwaniu aktu cyberprzemocy (zawiadomieniu administratora serwisu w celu usunięcia materiału po wcześniejszym zabezpieczeniu dowodów), zapewnieniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej poszkodowanemu oraz wsparciu rodziców poszkodowanego ucznia w ewentualnym zgłoszeniu sprawy policji.
---	--

Działania wobec ofiar zdarzenia	W pierwszej kolejności należy udzielić wsparcia ofierze. Musi się ona czuć bezpieczna i otoczona opieką dorosłych. Na poczucie bezpieczeństwa dziecka wpływa fakt, że wie ono, iż szkoła podejmuje kroki w celu rozwiązania problemu. Podczas rozmowy z uczniem – ofiarą cyberprzemocy – należy zapewnić go, że nie jest winny zaistniałej sytuacji oraz że nikt nie ma prawa zachowywać się w ten sposób wobec niego, a także podkreślić, że dobrze zrobił, ujawniając sytuację. Należy okazać zrozumienie dla jego uczuć, w tym trudności z ujawnieniem okoliczności wydarzenia, strachu, wstydu. Trzeba podkreślić, że szkoła nie toleruje przemocy i że zostaną uruchomione odpowiednie procedury interwencyjne. Należy poinformować ucznia o krokach, jakie może podjąć szkoła, i sposobach, w jaki może zapewnić mu bezpieczeństwo. Należy pomóc ofierze (rodzicom/opiekunom prawnym) w zabezpieczeniu dowodów (to może być dla niej zadanie trudne zarówno ze względów technicznych, jak i emocjonalnych), omówić strategię postępowania wobec sprawcy (np. zerwanie kontaktu ze sprawcą, niepodjęmowanie agresywnej konfrontacji itp.), zadbać o podstawowe zasady bezpieczeństwa online (np. nieudostępnianie swoich danych kontaktowych, kształtowanie własnego wizerunku itd.). Pomoc ofierze nie może kończyć się w momencie zamknięcia procedury. Warto monitorować sytuację, czuwać nad jej bezpieczeństwem, np. zwracać uwagę, czy nie są podejmowane wobec niej dalsze działania przemocowe, obserwować, jak sobie radzi w grupie po ujawnieniu incydentu cyberprzemocy. W działania wobec ofiary należy także włączyć rodziców/opiekunów ofiary – trzeba na bieżąco ich informować o sytuacji, pamiętając przy tym o podmiotowym traktowaniu dziecka – mówiąc mu o tym i starając się uzyskać jego akceptację dla udziału rodziców. Jeśli dziecko nie wyraża zgody, należy omówić z nim jego obawy, a jeśli to nie pomaga, powołać się na obowiązujące nas zasady i przekazać informację rodzicom. W trakcie rozmowy z dzieckiem i/lub jego rodzicami/opiekunami, jeśli jest to wskazane, można zaproponować pomoc specjalisty (np. psycholog szkolny, poradnia psychologiczno-pedagogiczna) oraz przekazać informację o możliwości zgłoszenia sprawy policji.
---	---

Działania wobec świadków	Należy zadbać o bezpieczeństwo świadków zdarzenia, zwłaszcza jeśli byli oni osobami ujawniającymi cyberprzemoc. W trakcie rozmowy ze świadkami należy okazać zrozumienie i empatię wobec ich uczuć – obawy przed posądzeniem o donosicielstwo, strachu przed stanieniem się kolejną ofiarą sprawcy itp.
Współpraca z policją i sądami rodzinnymi	Samo wystąpienie zjawiska cyberprzemocy nie jest jednoznaczne z koniecznością zaangażowania policji i sądu rodzinnego – procedura powinna umożliwiać rozwiązanie sytuacji problemowej na poziomie pracy wychowawczej szkoły. Szkoła powinna powiadomić odpowiednie służby (np. sąd rodzinny), gdy wykorzysta wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje wobec sprawcy wynikające ze statutu i/lub regulaminu) i interwencje pedagogiczne, a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych rezultatów (np. nie ma zmian postawy ucznia). Kontakt z policją wymagają wszelkie sytuacje, w których zostało naruszone prawo (np. groźby karalne, świadome publikowanie nielegalnych treści, rozpowszechnianie nagich zdjęć z udziałem małoletnich). Za zgłoszenie powinien odpowiadać dyrektor szkoły.
Współpraca z dostawcami internetu i operatorami telekomunikacyjnymi	Kontakt z dostawcą usługi może być wskazany w celu usunięcia z sieci kompromitujących lub krzywdzących materiałów. Do podjęcia takiego działania stymuluje administratora serwisu art. 14 <i>Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną</i> (t.j. Dz.U. 2020, poz. 344).

2.7 Seksting – procedura reagowania

Seksting, prowokacyjne zachowania i aktywność seksualna jako źródło dochodu osób nieletnich	
Podstawy prawne uruchomienia procedury	<i>Kodeks karny</i> – art. 191a, art. 202 § 1–4c.

Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Seksting to przesyłanie wiadomości drogą elektroniczną w formie wiadomości MMS lub z wykorzystaniem różnych aplikacji i komunikatorów albo publikowanie np. na portalach (społecznościowych) prywatnych treści, głównie zdjęć lub filmów, o kontekście seksualnym, erotycznym.
---	--

Sposób postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia	
Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	W przypadku sekstingu zgłoszeń dokonują głównie rodzice lub opiekunowie prawni dziecka – ofiary. Czasami informacja dociera do szkoły bezpośrednio od ucznia lub z grona bliskich znajomych dziecka. W rzadkich wypadkach nauczyciele i inni pracownicy szkoły sami identyfikują takie zdarzenia w sieci. Delikatny charakter sprawy, a także odpowiedzialność karna sprawcy, wymagają zachowania daleko posuniętej dyskrecji i profesjonalnej reakcji. Niekiedy zgłoszenia dokonują ofiary lub osoby je znające.
Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Wyróżniamy 3 podstawowe rodzaje sekstingu, które skutkują koniecznością realizacji zmodyfikowanych procedur reagowania: Rodzaj 1. Wymiana materiałów o charakterze seksualnym następuje tylko w ramach związku między dwojgiem rówieśników. Materiały nie uległy rozprzestrzenieniu dalej. Rodzaj 2. Materiały o charakterze seksualnym zostały rozesłane większej liczbie osób, jednak nie dochodzi do cyberprzemocy na tym tle. Młodzież traktuje materiał jako formę wyrażenia siebie. Rodzaj 3. Materiały zostały rozesłane większej liczbie osób (bez względu na intencje) i na tym tle dochodzi do cyberprzemocy.
Identyfikacja sprawcy (-ów)	Identyfikacja sprawcy będzie możliwa przede wszystkim dzięki zabezpieczeniu dowodów – przesyłanych zdjęć czy zrzutów ekranów portali, w których opublikowano zdjęcie(-a). W niektórych przypadkach seksting może nosić znamiona przestępstwa związanego z produkcją oraz rozpowszechnianiem materiałów pornograficznych z udziałem osoby małoletniej (poniżej 18. r.ż.) – art. 202 § 3 i 4 kk, dlatego skrupulatność i wiarygodność dokumentacji ma duże znaczenie. Należy przy tym przestrzegać zasad dyskrecji, szczególnie w środowisku rówieśniczym ofiary.

Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/spoza szkoły	Zidentyfikowani małoletni sprawcy sekstingu winni zostać wezwani do dyrekcji szkoły, gdzie zostaną im przedstawione dowody ich aktywności. Niezależnie od zakresu negatywnych zachowań i działań, wszyscy sprawcy powinni otrzymać wsparcie pedagogiczne i psychologiczne. Konieczne są także rozmowy ze sprawcami w obecności ich rodziców zaproszonych do szkoły. Rodzaj 1. Dalsze działania poza zapewnieniem wsparcia i opieki psychologiczno-pedagogicznej nie są konieczne, jednak istotne jest pouczenie sprawców zdarzenia, że dalsze rozpowszechnianie materiałów może być nielegalne i będzie miało poważniejsze konsekwencje, w tym prawne.
Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/spoza szkoły	Rodzaj 2. Niektóre tego typu materiały mogą zostać uznane za pornograficzne, w takim wypadku na dyrektora szkoły/placówki ciąży obowiązek zgłoszenia incydentu policji. Rozpowszechnianie materiałów pornograficznych z udziałem nieletnich jest przestępstwem ściganym z urzędu (art. 202 <i>Kodeksu karnego</i>), dlatego też dyrektor szkoły/placówki jest zobowiązany do zgłoszenia incydentu policji i/ lub do sądu rodzinnego. Wszelkie działania wobec sprawców incydentu powinny być podejmowane w porozumieniu z ich rodzicami lub opiekunami prawnymi. Rodzaj 3. W sytuacji zaistnienia znamion cyberprzemocy należy dodatkowo zastosować procedurę: cyberprzemoc.
Działania wobec ofiar zdarzenia	W razie upublicznienia przypadku sekstingu w środowisku rówieśniczym pierwszą reakcją szkoły i rodziców, oprócz dokumentacji dowodów, winno być otoczenie opieką psychologiczno-pedagogiczną ofiary oraz zaproponowanie odpowiednich działań wychowawczych. Rozmowa na temat identyfikacji potencjalnego sprawcy powinna być realizowana z uwzględnieniem komfortu psychicznego dziecka – ofiary sekstingu, z jego poszanowaniem.
Działania wobec świadków	Jeśli przypadek sekstingu zostanie upowszechniony w środowisku rówieśniczym, np. poprzez media społecznościowe czy MMS, wśród uczniów tej samej szkoły lub klasy lub publikację na portalu społecznościowym, należy podjąć działania wychowawcze, uświadamiające negatywne aspekty moralne sekstingu oraz narażanie się na dotkliwe kary osób, które go stosują.

Współpraca z policją i sądami rodzinnymi	W przypadku publikacji lub upowszechniania zdjęć o charakterze pornografii dziecięcej (co jest wykroczeniem ściganym z urzędu) kierownictwo szkoły jest zobowiązane do powiadomienia o tym zdarzeniu policji lub sądu rodzinnego.
Współpraca ze służbami społecznymi, placówkami specjalistycznymi	Kontakt ofiar z placówkami specjalistycznymi może okazać się konieczny w indywidualnych przypadkach. O skierowaniu do nich decyzję powinien podjąć psycholog/pedagog szkolny wspólnie z rodzicami/opiekunami prawnymi ofiary.

2.8 Bezprawne użycie cudzego wizerunku w sieci – procedura reagowania

Bezprawne użycie wizerunku w sieci	
Podstawy prawne uruchomienia procedury	<i>Kodeks cywilny i Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1231; 2020, poz. 288.</i>
Rodzaj zagrożenia objętego procedurą	Bezprawne, tj. bez wymaganej prawem zgody, użycie wizerunku osoby fizycznej w internecie.
Sposób postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia	

Przyjęcie zgłoszenia i ustalenie okoliczności zdarzenia	Wizerunek jest jednym z dóbr osobistych wymienionych w art. 23 <i>Kodeksu cywilnego</i> obok zdrowia, wolności, czci, swobody sumienia, nazwiska lub pseudonimu, tajemnicy korespondencji, nietykalności mieszkania, twórczości naukowej, artystycznej, wynalazczej i racjonalizatorskiej. Wizerunek ma cechy prawa niezbywalnego, czyli takiego, które nie może zostać komuś sprzedane czy pożyczone. Podobnie jak inne dobra osobiste, pozostaje pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Ochronę wizerunku gwarantuje także prawo autorskie. Art. 81 ust. 1 zd. 1 <i>Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych</i> stanowi, że: <i>Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej.</i> Naruszeniem tego prawa jest bezprawne rozpowszechnianie wizerunku rozumiane jako publiczne udostępnianie, czy też stworzenie możliwości zapoznania się z wizerunkiem np. użytkownikom internetu. Uczniowie bardzo często udostępniają zarówno swoje zdjęcia, jak i zdjęcia kolegów, w mediach społecznościowych bez uzyskania ich zgody w myśl zasady, że skoro kolega nie pyta, czy może udostępnić moje zdjęcie, to ja również nie będę o to pytał. Problem może pojawić się w sytuacji upublicznienia zdjęcia/filmu ukazującego kolegę lub koleżankę w sposób prześmiewczy i poniżający. Należy pamiętać, że opublikowanie czyjegoś zdjęcia bez zgody tej osoby może skutkować odpowiedzialnością cywilną i karną osoby, która takiej publikacji się dopuściła. Dlatego należy pamiętać o wcześniejszym uzyskaniu zgody osoby, której wizerunek ma zostać opublikowany.
---	---

**Przyjęcie
zgłoszenia i
ustalenie
okoliczności
zdarzenia**

Przepisy nie wymagają żadnej szczególnej formy. Oświadczenie woli osoby, której wizerunek ma zostać wykorzystany, może być wyrażone przez każde zachowanie, które ujawni tę wolę w sposób dostateczny. Zgoda na publikowanie wizerunku powinna zostać wyrażona wprost. Jednocześnie osoba, która takiej zgody udziela, musi mieć pełną świadomość formy, w jakiej zostanie przedstawiony jej wizerunek, miejsca i czasu publikacji tego wizerunku, ewentualnego zestawienia jej wizerunku z innymi wizerunkami czy towarzyszącego publikacji wizerunku komentarza.

Z art. 24 § 1 i 2 *Kodeksu cywilnego* wynika, że osoba, której dobro osobiste zostało zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania, czyli zaprzestania tego działania, o ile jest ono bezprawne. Dodatkowo może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w *Kodeksie cywilnym* ofiara może też żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jak wiemy z prasy i telewizji, konieczność sprostowania i zapłata określonej kwoty są bardzo częste w kontekście procesów o naruszenie dóbr osobistych. Ponadto należy pamiętać, że jeśli skutek naruszenia dóbr osobistych została wyrządzona szkoda majątkowa, to można na zasadach określonych w *Kodeksie cywilnym* żądać jej naprawienia. Przepisy te w niczym nie uchybiają uprawnieniom wynikającym z *Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Zgodnie z art. 78 ust. 1 ustawy osoba, której prawa zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Natomiast jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać osobie, której prawa zostały naruszone, odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub, na wyraźne żądanie twórcy, zobowiązać sprawcę, aby wpłacił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany cel społeczny.

Opis okoliczności, analiza, zabezpieczenie dowodów	Należy zebrać informacje przede wszystkim o: - osobie dokonującej zgłoszenia, czy jest do tego uprawniona, tj. czy to jej wizerunek lub wizerunek osoby, która jest pod jej władzą rodzicielską, został naruszony bezprawnym działaniem; - okolicznościach zdarzenia; - możliwych dowodach, np. zrzut ekranu dokumentujący bezprawne użycie wizerunku.
---	---

Identyfikacja sprawcy (-ów)	Dochodzenie naruszeń dóbr osobistych, w tym wizerunku, jest, co do zasady działaniem podejmowanym z inicjatywy samego uprawnionego przed sądami. Natomiast w przypadku naruszeń stanowiących przestępstwo dodatkowo mogą być zaangażowane organy ścigania.
Działania wobec sprawców zdarzenia ze szkoły/ spoza szkoły	Decyzja o dalszych krokach prawnych w sprawach o naruszenie dóbr osobistych, w tym wizerunku, należy do osoby, której wizerunek został bezprawnie użyty w internecie. Szkoła, oprócz realizacji zapisów podstawy programowej związanych z prawem autorskim, może na lekcjach wychowawczych proponować aktywności, których celem będzie wprowadzenie uczniów w tematykę związaną z bezpiecznym i przemyślanym udostępnianiem wizerunku w internecie, w tym przede wszystkim w mediach społecznościowych. Działania prewencyjne mogą zapobiec podobnym zdarzeniom w przyszłości.
Działania wobec ofiar zdarzenia	Ofiarę zdarzenia, w szczególności jeśli wizerunek został bezprawnie użyty w sposób prześmiewczy i poniżający, należy objąć opieką psychologa lub pedagoga szkolnego.
Działania wobec świadków	W przypadku gdy więcej osób wiedziało o bezprawnym użyciu wizerunku w sposób prześmiewczy lub poniżający, należy przeprowadzić z nimi rozmowy wychowawcze mające na celu uzmysłowienie im problemu i ukształtowanie w nich postawy sprzeciwu wobec podobnych działań.
Współpraca z policją i sądami rodzinnymi	Decyzja o dalszych krokach prawnych w sprawach o naruszenie dóbr osobistych, w tym wizerunku, należy do uprawnionego. Szkoła może zaangażować się w spór, jeśli dotyczy to sytuacji, w której bezprawnego użycia wizerunku dopuścił się uczeń wobec drugiego ucznia, np. w charakterze mediatora pomiędzy stronami w celu uniknięcia procesu sądowego.

Współpraca ze służbami spo- łecznymi i placówkami specjalistycznymi	Informacje, szkolenia dla pracowników szkoły oraz pogadanki dla uczniów z zakresu świadomego i zgodnego z prawem użycia wizerunku innej osoby w internecie.
--	--

<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/bezpieczenstwo-fizyczne-i-cyfrowe-uczniow--poradnik-men> https://linde.edu.pl/wp-content/uploads/2021/11/OKLAD_PROC_BEZPIECZ-polaczono.pdf